

Održivi turizam Nacionalnog parka Plitvička jezera

Mofardin, Sandi

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:246965>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

Sandi Mofardin

ODRŽIVI TURIZAM NACIONALNOG PARKA
PLITVIČKA JEZERA

Završni rad

Pula, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

ODRŽIVI TURIZAM NACIONALNOG PARKA PLITVIČKA JEZERA

Završni rad

Sandi Mofardin

JMBAG: 030303578, redovan student

Studijski smjer: Turizam

Kolegij: Uvod u turizam

Mentorica: prof. dr. sc. Jasmina Gržinić

Pula, rujan 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Sandi Mofardin, kandidat za prvostupnika ekonomije, smjera Turizam, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, 16. rujan 2021.

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, **Sandi Mofardin**, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „**ODRŽIVI TURIZAM NACIONALNOG PARKA PLITVIČKA JEZERA**“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli, 16. rujan 2021.

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. <i>Predmet i cilj rada.....</i>	1
1.2. <i>Znanstvene hipoteze</i>	2
1.3. <i>Struktura rada.....</i>	2
1.4. <i>Znanstvene metode i dosadašnji teorijski doprinosi</i>	3
2. POJAM ODRŽIVOG TURIZMA.....	4
2.1. <i>Determinante održivog razvoja</i>	4
2.2. <i>Održivi razvoj turizma i doprinos razvojnim politikama</i>	5
2.3. <i>Načela i faze planiranja održivog razvoja turizma</i>	6
2.4. <i>Agenda 21 i hrvatski turizam</i>	8
3. TURIZAM EUROPSKE UNIJE I ODRŽIVE POLITIKE.....	10
3.1. <i>Trendovi europskog turizma i koordinacija razvoja.....</i>	10
3.2. <i>Održivi turizam Europe</i>	11
4. TURIZAM U NACIONALNIM PARKOVIMA.....	13
4.1. <i>Nacionalni park – međunarodni i hrvatski zakonski okvir</i>	13
4.2. <i>Turistička ponuda</i>	15
4.2.1. <i>Upravljanje doživljajima.....</i>	15
4.2.2. <i>Doživljajno iskustvo</i>	17
4.3. <i>Razvojna uloga turizma u Nacionalnim parkovima Hrvatske.....</i>	18
5. MASOVNI TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ PLITVIČKIH JEZERA.....	20
5.1. <i>Masovni turizam</i>	20
5.2. <i>Ciljevi održivog razvoja turizma u kontekstu smanjenja masovnosti</i>	23
5.3. <i>Održivi razvoj Nacionalnog parka Plitvička jezera</i>	26
5.3.1. <i>Kulturna baština</i>	28
5.3.2. <i>Očuvanje prirodnih vrijednosti</i>	29

5.3.3. Odgovorno upravljanje i razvoj regije	29
5.3.4. Upravljanje posjetima	32
5.3.5. Kvaliteta ponude	32
6. USPOREDNA ANALIZA ODABRANIH NACIONALNIH PARKOVA	36
6.1. Cinque Terre	36
6.2. Održivi razvoj Nacionalnog park Cinque Terre	37
6.3. <i>Usporedna analiza održivih destinacija</i>	40
7. ZAKLJUČAK.....	43
LITERATURA.....	44
POPIS ILUSTRACIJA.....	49
SAŽETAK.....	50
SUMMARY	51

1. UVOD

Iako ne ovisi sve o turizmu, turizam ovisi o gotovo svemu, gdje najviše do izražaja dolazi održivi turizam koji je orijentiran na fokus i prilagođavanje održivom razvoju i odgovornosti prema okolišu i lokalnoj zajednici. Mora se pronaći ravnoteža između ograničenja oskudnih resursa i njihova korištenja u turizmu kako bi se stalnim promjenama, praćenjem i planiranjem osiguralo da se turizmom može upravljati. To zahtijeva dugoročno razmišljanje (10, 20+ godina) i shvaćanje da je promjena često kumulativna, postupna i nepovratna. Ekonomski, društveni i ekološki aspekti održivog razvoja turizma moraju uključivati interese svih dionika, uključujući autohtono stanovništvo, lokalne zajednice, posjetitelje, industriju i vladu.

Nacionalni su parkovi namijenjeni očuvanju izvornih prirodnih i krajobraznih vrijednosti, te imaju kulturnu, odgojno-obrazovnu, znanstvenu i rekreativnu namjenu. U njima su mogući zahvati i djelatnosti kojima se ne ugrožava izvornost prirode, te je zabranjena gospodarska uporaba prirodnih dobara, navodi se na službenoj Internet stranici Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja (Ministarstvo gospodarstva, 2021.).

Nacionalni park Plitvička jezera (u daljnjem tekstu NP Plitvička jezera) jedan je od najrazvijenijih i najposjećenijih nacionalnih parkova u Hrvatskoj. Isti obiluje raznolikom ponudom prirodnih resursa koji su determinirani očuvanim jezerima i prirodnim ljepotama parka, slapovima i popratnim prirodnim atrakcijama koje privlače brojne posjetitelje. U ovom je parku naročito izražena potreba i implementacija očuvanja okoliša parka te cjelokupne njegove infrastrukture s ciljem perspektive primjene održivog turizma u NP Plitvice.

1.1. Predmet i cilj rada

Turistička funkcija Nacionalnog parka Plitvička jezera proizlazi iz smisla postojanja nacionalnog parka kao zaštićenog područja, a to je zaštititi osobite i prirodne i kulturne vrijednosti od nacionalnog međunarodnog značaja radi znanstvenog, obrazovnog i rekreacijskog korištenja. Bez posjetitelja kojeg dovodi

turizam taj se smisao gubi. NP Plitvička jezera suočen je sa stalnim i brzim porastom broja posjetitelja, kombinacijom koja je sadržavala popularne cijene ulaznica

Predmet ovog rada je održivo upravljanje turizmom u zaštićenim područjima s posebnim osvrtom na Nacionalni park Plitvička jezera. Glavni cilj rada je istražiti načela i rezultate primjene održivog razvoja na razvojne perspektive napretka NP Plitvička jezera. Podcilj ovog rada je prikazati na koji se način pomoću ekološke i društvene održivosti može kreirati održivi turizam parka. Svrha završnog rada je ukazati na iznimnu važnost primjene održivog turizma u NP Plitvička jezera jer se instrumentima održivog turizma može značajno utjecati na očuvanje okoliša te cjelokupnog ekosustava NP Plitvička jezera.

1.2. Znanstvene hipoteze

Za potrebe ovoga završnog rada moguće je odrediti jednu temeljnu i jednu pomoćnu hipotezu:

H1: Turizam NP Plitvička jezera se može značajno unaprijediti primjenom principa i instrumenata održivog razvoja.

H2: NP Plitvička jezera primjenom ekološke i društvene odgovornosti može povećati broj posjetitelja i ostvariti rast turističkog prometa.

1.3. Struktura rada

Rad je podijeljen na sedam glavnih cjelina. Prva cjelina rada je uvodu kojem je prikazan cilj rada te je sažeta struktura rada. Druga cjelina govori o pojmu održivog razvoja, održivom razvoju i strategiji turizma. Treća cjelina prikazuje način na koji Europska unija upravlja održivim turizmom. U četvrtom poglavlju opisan je turizam nacionalnih parkova sa aspekta turističke ponude i doživljaja. U petom poglavlju prikazana su obilježja masovnog turizma, utjecaj turizma na funkcionalnost regije i smjernice za budući razvoj Plitvičkih jezera. U šestom poglavlju objašnjena je uloga održivog turizma u razvoju turističke destinacije i analiza odabrane turističke

destinacije u ovom slučaju, Italije. Rad završava sa sedmim poglavljem u kojem je iznijet zaključak rada. Nakon toga slijede popis literature i popis ilustracija koje su korištene prilikom izrade ovog rada.

1.4. Znanstvene metode i dosadašnji teorijski doprinosi

U predmetnom završnom radu primijenjene su sljedeće znanstvene metode istraživanja: metoda deskripcije, metoda komparacije, povijesna metoda, metode analize, sinteze te metode indukcije i dedukcije.

O problematici upravljanja destinacijama i orijentaciji održivom razvoju pisali su brojni domaći autori (Hitrec, 2002, Blažević, 2007, Vukonić, 2010, Geić, 2011, Bartoluci, 2013) ugrađujući turističke trendove i utjecaje u razvojne premise destinacija.

Od inozemnih autora vezano za istraživačke doprinose ove problematike ističu se posebice autori koji su pisali o problematici prevelikog broja turista u destinacijama i upozoravali na štetne posljedice razvoja masovnog turizma (Doods, Butler, 2019, Lentzen i dr., 2018) kao i oni koji su doprinijeli razvoju nacionalnih parkova primjenjujući teoriju na studijama slučaja (Agnoletti, 2019, Santoro 2021 i dr.).

Znanstveni radovi na temu održivog razvoja sve su češći u inozemnoj i domaćoj znanstvenoj i stručnoj literaturi što je odraz rasta broja destinacija sa velikim opterećenjem posjetima, ali i problema zagađenja na globalnoj razini. Turizam postaje transformator prostora čuvajući prirodne oaze ali i vid edukacije o istima.

Posebice se kroz dostupnu literaturu novijeg datuma ističe *bottom up* pristup gdje se intenzivira inicijativa struke kroz operativne i razvojne strategija kao uputa višim razinama upravljanja što treba prilagoditi kroz današnje i buduće aktivnosti nacionalnih parkova. U hrvatskih okvirima to je „Plan upravljanja NP Plitvička jezera“ (2021).

2. POJAM ODRŽIVOG TURIZMA

U ovom poglavlju će biti riječi o pojmu održivog razvoja i turizma, načelima i fazama planiranja, te o prikazu strateških dokumenata održivog razvoja turizma u Hrvatskoj.

Održivi turizam odnosi se na održive prakse u turističkoj industriji. Cilj održivog turizma je minimizirati negativne utjecaje i maksimizirati pozitivne. Negativni utjecaji na odredište uključuju ekonomsko curenje, oštećenje prirodnog okoliša i prenapučenost. Pozitivni učinci na odredište uključuju otvaranje novih radnih mjesta, očuvanje kulturne baštine, očuvanje divljih životinja i drugo (*Global Sustainable Tourism council, 2021.*).

2.1. Determinante održivog razvoja

Održivi razvoj je proces koji ima više definicija, a najpoznatija i najčešće upotrebljavana je ona objavljena u izvješću „Naša zajednička budućnost“ UN-ove Komisije za okoliš i razvoj iz 1987. godine. U njemu je istaknuta ideja održivog razvoja koja se definira kao "razvoj koji zadovoljava potrebe današnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje" (Kunst, 2012.). Izvještaj je sugerirao da međunarodne vlade moraju zajednički razmotriti mogućnosti kako da se smanje posljedice ljudskih aktivnosti na okoliš kako bi se on sačuvao za buduće naraštaje. Preporuke Brudtlandine komisije iz 1992. godine na konferenciji UN – a rezultirale su donošenjem dva temeljna dokumenta u razvojnoj koncepciji održivog razvoja: Deklaracija o okolišu i razvoju (Rio deklaracija) te Agenda 21 (Akcijski plan održivog razvoja za 21. stoljeće).

Održivi je razvoj ekonomski, društveni i politički proces i kao takav traži bitne promjene u shvaćanju razvoja i njegovog utjecaja na ekosustave (Geić, 2011.). Uvelike je turizam zaslužan za spoznaju o potrebi održivog razvoja jer je najzainteresiraniji za održivost svih resursa koji su temelj njegova razvoja i održivosti. S obzirom na utjecaj globalnog turizma koji doprinosi negativno s 8% globalnih emisija stakleničkih plinova, od kojih je većina iz zrakoplovstva (Lentzen et. al., 2018.), kao i drugi značajni okolišni i socijalni utjecaji koji nisu uvijek korisni lokalnim zajednicama i njihovim gospodarstvima, sve se više razvila potreba za implementacijom koncepta održivog turizma na globalnim

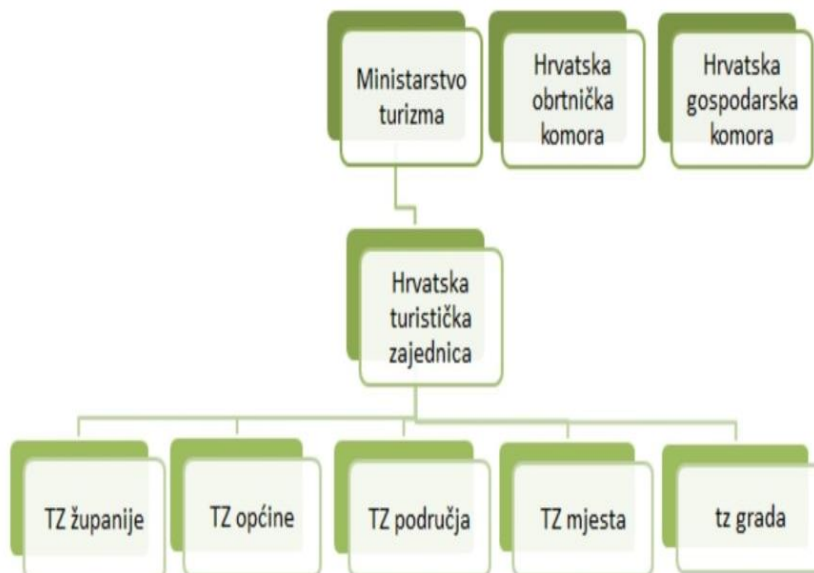
turističkim tržištima. Izvješće Svjetske turističke organizacije Ujedinjenih naroda iz 2017. otkrilo je da iako neke zemlje i sektori u industriji stvaraju inicijative za turizam u rješavanju ciljeva održivog razvoja, razmjena znanja, financija i politika održivog turizma u potpunosti se ne bave potrebama dionika (UNWTO, 2017.).

Kao jedan od najbrže rastućih gospodarskih sektora u svijetu, turizam se sve više prepoznaje kao vitalni doprinos stvaranju radnih mjesta i bogatstva. Dobro osmišljen i upravljani turistički sektor može pomoći očuvanju prirodnih i kulturnih dobara o kojima ovisi, osnažiti zajednice domaćina, stvarati trgovinske mogućnosti i njegovati mir i međukulturno razumijevanje.

2.2. Održivi razvoj turizma i doprinos razvojnim politikama

U kreiranju turističke politike kao skupa smišljenih i koordiniranih akcija različitih organizacija i asocijacija uključenih u stvaranje turističkog proizvoda, sudjeluje niz državnih institucija. To se odražava u obliku državne intervencije u područje turizma koja bi se temeljila na održivom razvoju trebali bi sudjelovati.

Slika 1. Prikaz nositelja vlasti u turizmu

Izvor: Blažević, B. (2007): *Turizam u gospodarskom sustavu*, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment, Opatija, 2007., str 33.

Svi navedeni sudionici trebali bi sudjelovati u turističkoj politici, a početna stavka trebala bi biti lokalno stanovništvo koje bi, u najvećoj mogućoj mjeri, trebalo sudjelovati u tom procesu, što donosi boljitak za državu, turističku destinaciju, ali i za njih same u vidu zapošljavanja. Posebno je bitna potpora državne i zakonodavne vlasti kako bi iskoristili resurse i znanje te u suradnji s obrtničkom i gospodarskom komorom doprinijeli razvoju politike i strategije održivog razvoja turizma (Bartoluci, 2013).

Efekti masovnog turizma rezultirali su narušavanjem prirodno atraktivnog izgleda krajolika, eksploatacijom prirodnih resursa i njihovom ograničenošću, onečišćenjem okoliša u povećanim razmjerima te kreiranju brojnih ekoloških, društvenih i ekonomskih negativnih promjena. Takvo stanje je stvorilo potrebu za kreiranjem i implementacijom održivog turizma koji je orijentiran na opstanak aktualnih i budućih ekonomskih i turističkih resursa sa svrhom smanjenja svih negativnih utjecaja koji doprinose devastaciji okoliša i resursa koji bi ograničavali nesmetan rast turizma.

Za ostvarenje održivog razvoja turizma potrebno je determinirati turističku politiku svake zemlje. Turistička politika je dio ekonomske politike određene zemlje, a podrazumijeva način na koji se država odnosi prema turizmu te u kakvoj su oni međusobnoj vezi (Vukonić, 2010.).

Turizam je relativno mlada pojava koja uključuje razvoj i drugih gospodarskih sektora te time utječe na cjelokupan gospodarski razvoj zemlje. Od samog početka ta ekonomska dimenzija turizma je bila glavni prioritet vlada zemalja, a to se odrazilo i na istraživanje turističke politike. Turizam je jedan od najvažnijih sektora koji ima odlučujući utjecaj na razvoj društva, pa je implementacija turističke politike ključno pitanje za razvoj održivog turizma u budućnosti.

2.3. Načela i faze planiranja održivog razvoja turizma

Održivi turizam danas potiče napredak specifičnih selektivnih oblika turizma, gdje se zadovoljavaju individualni interesi i potrebe turista. Danas se turistička ponuda sve više orijentira na individualne zahtjeve turista koji žele sve aktivniji odmor, a ne samo pasivno provođenje vremena na suncu i moru, već se turisti žele aktivno baviti odmorom u smislu provođenja sportskih i rekreacijskih aktivnosti. Održivi turizam

doprinosi poticanju aktivnog i rekreativnog odmora, jer se time manje generira negativnih efekata na okoliš i zajednicu.

U turizmu se ističe 12 temeljnih načela održivog turizma u planiranju koja se odnose na (Vukonić, 2010.):

- ✚ načelo kontinuiteta i fleksibilnosti,
- ✚ načelo sustavnosti i načelo analitičnosti (proces koji zahtjeva prethodnu analitiku analizu svih elemenata turističkog razvoja),
- ✚ načelo integriranosti i načelo zajedništva i usklađenosti,
- ✚ načelo implementacije, odnosno mogućnosti provedbe,
- ✚ načelo usmjerenosti ka održivom razvoju i zaštiti okoliša, zbog toga što turizam ovisi o vitalnosti resursa.

Osim primijenjenih načela održivog turizma, potrebno je istaknuti i faze planiranja održivog turizma bez kojih bi cjelokupan proces održivog turizma u destinaciji bio neizvediv. Stoga su faze planiranja u turizmu za potrebe održivosti sljedeće (Bartoluci, 2013.):

- ✚ Pripremna faza planiranja – evaluacija resursa i turističkih kapaciteta, pri čemu se izvodi prethodna studija razvoja.
- ✚ Utvrđivanje ciljeva turističkog razvoja –utvrđivanje ciljeva temeljenih na koncepciji održivog razvoja (ekološki, sociokulturni i ekonomski).
- ✚ Istraživanje i evaluacija – elementi obilježja okoliša, turističkih resursa i atraktivnosti, postojeći kapaciteti i kvaliteta, postojeće i potencijalno tržište, prometna infrastruktura, razvojni planovi, ljudski potencijali.
- ✚ Analiza i sinteza podataka – istražiti i analizirati sve segmente turističkog tržišta.
- ✚ Formuliranje preporuka – preporuke i smjernice za poboljšanje.
- ✚ Implementacija i provođenje plana – najvažnija faza u kojoj je menadžment zadužen za provođenje na svim razinama planiranja.

Kako bi se planiranje za potrebe održivosti turizma u potpunosti provelo, nužno je pridržavati se svih navedenih načela i faza koja dovode do održivog razvoja. U nastojanju da se spriječi neželjeni razvoj turizma, kako bi se uspješno prevladale dnevne promjene koje se događaju u turbulentnom okruženju, planiranje održivog razvoja turizma javlja se kao jedini način za jamčeni uspjeh. Budući da razvoj turizma

na određenom području uvelike ovisi o prirodnoj i antropogenoj atraktivnosti koji se nalaze u okolici, praksa održivog razvoja postaje sve važnija. U slučaju da se ti resursi unište ili degradiraju, smanjuje se i atraktivnost destinacije te se dovodi u pitanje razvoj turizma, jer su potencijalni turisti zainteresirani za posjet atraktivnih i čistih destinacija koje nude usluge visoke kvalitete.

2.4. Agenda 21 i hrvatski turizam

„Agenda 21 (Agenda za 21. stoljeće) je program mjera koji je donesen na konferenciji UN-a pod nazivom *Environmentand Development* u Rio de Janeiru 1992. godine, a ratificirale su ga čak 82 države diljem svijeta.

Agenda 21 važan je dokument za održivi razvoj turizma, a stavlja poseban naglasak na to da je održivi turistički razvoj od velikog značenja za sve zemlje svijeta, pa tako i Republiku Hrvatsku, a posebno za otočne države koje su u razvoju (Muller, 2004.). Kako bi se olakšao razvoj održivog turizma državama koje su u razvoju nužna je međunarodna suradnja.

Hrvatska država je u svrhu prilagodbe direktivi donijela niz strateških dokumenata s ciljem implementacije održivog turizma u destinacijama i razvoja odgovornog putnika u istima. Dokumenti razvoja, planiranja te održivosti turizma Republike Hrvatske od donošenja Agende do danas su sljedeći (Ministarstvo turizma, 2021.):

- ✚ Razvojna strategija hrvatskog turizma – Institut za turizam (1993.),
- ✚ Glavni turistički plan Hrvatske – *Horwath Consulting* i Institut za turizam (1993.),
- ✚ Konceptcija dugoročnog razvoja hrvatskog turizma 2001. – THR Barcelona i *Horwath Consulting* (2000.),
- ✚ Hrvatska u 21. stoljeću: turizam i razvoj – strategija razvoja hrvatskog turizma do 2010. godine – Institut za turizam (2003.),
- ✚ Strategija razvoja hrvatskog turizma 2010. – *McKinsey* (2003.),
- ✚ Strategija razvoja hrvatskog turizma do 2010. – MINT, Vlada RH (2003.),
- ✚ Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine - MINT, Vlada RH, (2013.),
- ✚ Strategija razvoja održivog turizma do 2030. godine.

Strategijama se odredila jasna vizija razvoja hrvatskog turizma sa trojakog aspekta: održivih, razvojnih i potencijalnih potreba turizma. Predstavljaju sinergiju djelovanja javno-privatnog sektora kao osnova za realizaciju postavljenih ciljeva i uporište za budući okvir planova unutar nacionalne ekonomije (povezivanje sektora gospodarstva temeljeno na održivom razvoju). Postojanje mnogobrojnih hotela, hostela, apartmana u nacionalnom parku omogućuje biranje noćenja u bilo kojem od okolnih mjesta. Isto je primjer talijanskog nacionalnog parka opisanog za potrebe ovog rada u pogl. 6 (Getbybus, 2021.). Predmetni nacionalni park je prepoznat primjer implementacije održivosti u zaštićenom području te razvoja održivog turizma na svjetskoj razini te je razlog posjeta brojnih turista na ovo zaštićeno područje. Koliko god se to čini drugačijim u slučaju razvoja NP Plitvičkih jezera toliko je značajno sa aspekta percepcije razvoja i koristi od uravnoteženja javno-privatnih interesa u turizmu. Pojedine relikvije su u talijanskom nacionalnom parku izgubljene, selo nestalo i poplavljeno. Dakle, svaki park ima svoje nedostatke ali i komparativne prednosti. Tako su se neki svjetski parkovi već počeli proklamirati kao parkovi koji nisu opterećeni posjetima i orijentirani „visokoj“ održivosti“ npr.: (<https://greenglobaltravel.com>)

1. *Sipoonkorpi National Park* (Finska),
2. *Pembrokshire Coast National Park* (Wels),
3. *Slovenski Raj National Park* (Slovačka),
4. *Calanques National Park* (Francuska),
5. *Abruzzo National Park* (Italija),
6. *Kornati National Park* (Hrvatska),
7. *Samaria National Park* (Grčka).

U nastavku su opisani trendovi europskog turizam i održive politike.

3. TURIZAM EUROPSKE UNIJE I ODRŽIVE POLITIKE

Koncept održivosti sve se više širi i prodire u mnoga područja ljudskog djelovanja u Europi, gdje turizam nije tu ni po čemu iznimka. Konkurentnost europske turističke industrije usko je povezana s njezinom održivošću, a Europska komisija radi na nizu inicijativa u tom području.

Konkurentnost i održivost turističke industrije idu ruku pod ruku jer na kvalitetu turističkih destinacija snažno utječe njihovo prirodno i kulturno okruženje te njihova integracija u lokalnu zajednicu. Dugoročna održivost zahtijeva ravnotežu između ekonomske, društveno-kulturne i ekološke održivosti. Potreba za usklađivanjem gospodarskog rasta i održivog razvoja također ima etičku dimenziju.

U ovom poglavlju će biti riječi o razvoju turizma Europe te o održivom turizmu.

3.1. Trendovi europskog turizma i koordinacija razvoja

Turizam na razini Europske unije, svojim multiplikativnim učinkom, ponajviše širenjem mnogobrojnih djelatnosti, koje mogu i ne moraju biti u izravnoj vezi s turizmom kao takvim, neminovno čini okosnicu daljnjeg razvoja država članica u turističkom (u užem smislu), ali i gospodarskom kontekstu (u širem smislu) (Pičuljan, 2016).

Prema Gržinić, (2014) trendovi u turizmu Europske Unije vezuju se uz:

- Porast stanovništva s posebnim potrebama,
- Individualno planiranje putovanja i uključenost starije dobne skupine,
- Promjene uloga turističkih posrednika,
- Porast broja mlađe populacije u putovanjima,
- Raznolikost usluga i kvaliteta,
- Viši stupanj edukacije potražnje,
- Putovanja u udaljene destinacije kao i kraći (vikend) odmori.

Za turizam Europe donesen je akcijski plan za napredak razvoja europskog turizma. Njime se planiraju provesti spomenuti ciljevi, a koji se zasniva na 4 stupa (EU komisija, Akcijski plan, 2014):

1. Plavi razvoj/rast (inovativni pomorski i morski rast, održivi gospodarski razvoj, ribarstvo, akvakultura, rekreativne i slobodne aktivnosti i drugo),
2. Povezanost regije (prometne i energetske mreže),
3. Kvaliteta okoliša,
4. Održivi turizam.

Akcijskim planom se provodi koordinacija aktivnosti zemalja koje su sudionici istog, usklađivanjem rada ministarstava tj. provodi se shodno organizacijskom ustroju turizma zemalja. Svakim od spomenuta četiri stupa koordiniraju dvije države članice. Za stup održivog turizma definirane su dvije glavne svrhe: (Održivi turizam Hrvatske, 2021).

- raznolikost makroregionalnih turističkih proizvoda i usluga, nastojanjem za smanjenjem sezonalnosti;
- poboljšanje kvalitete i inovacije turističke ponude te povećanje održivih i odgovornih turističkih kapaciteta unutar makroregije.

3.2. Održivi turizam Europe

Održivi turizam možemo definirati kao „turizam koji u potpunosti uzima u obzir trenutne i buduće gospodarske, društvene i okolišne učinke, brine se o potrebama posjetitelja, sektora, okoliša i destinacije“ (Hitrec, 2002.).

Kao dio svog rada na diversifikaciji turističkih iskustava koja se nude u EU-u, Komisija sufinancira održive transnacionalne turističke proizvode koji mogu pridonijeti rastu turizma. To su tematski proizvodi i usluge u područjima kao što su ekološki turizam, uključujući biciklističke rute, sportski i turizam blagostanja, turizam u prirodi i kulturne

rute koje prelaze Europu. Održivi turizam Europe trebao bi: (prema Održivi turizam Hrvatske, Održivi turizam, Zagreb, 2018).

1. optimalno iskoristiti resurse (prirodne i kulturne),
2. pretvoriti potencijalne u realne turističke atrakcije
3. zadržati bitne ekološke procese i pomažući u zaštiti prirodne baštine i bioraznolikosti,
4. poštivati društveno-kulturnu identičnost destinacije, očuvati njihovo izgrađeno i živo kulturno nasljeđe
5. poštivati tradicijske vrijednosti, kroz zaštitu i pozitivnu kulturnu komodifikaciju,
6. doprinostiti međukulturalnom razumijevanju i toleranciji,
7. osigurati gospodarske aktivnosti koje su održive i dugoročne, te da donose društvenu i gospodarsku korist svim dionicima,
8. djelovati proaktivno u uvjetima kriza (globalna pandemija)
9. osigurati stabilnost zaposlenja, mogućnosti zarade društvenih usluga zajednici, pomažući uklanjanju siromaštva.

Svojom raznolikošću atrakcija i kvalitetom turističkih usluga Europa je vodeća svjetska turistička destinacija. Turizam je stoga djelatnost koja može odigrati važnu ulogu u postizanju strategije rasta i ciljeva zapošljavanja, kao i primjene ciljeva održivosti u turizmu Europe.

Turizam je međusektorski sektor koji uključuje veliku raznolikost usluga i zanimanja, povezanih s mnogim drugim gospodarskim aktivnostima. Utječe na sektore poput transporta, građevinarstva, maloprodaje i na brojne sektore koji nude turističke proizvode za odmor ili pružaju usluge vezane za slobodno vrijeme i poslovna putovanja. Stoga je održivi turizam Europe usmjeren na ta područja i problematiku unapređenja istoga u smislu održivosti.

Ispitivanje stavova kupaca od strane velikog svjetskog turoperatora TUI (2021) utvrdilo je da je sve veći broj zainteresiranih putnika za ekološke turističke paket aranžmana ili ponude sastavljene na upit. Isto agencijsko poslovanje preusmjerava iz generaliziranog u sve više specijalizirano (orijentirano posjetitelju, znanja o destinaciji, tradicija, suradnja i koordinacija aktivnosti ponude sa lokalnom zajednicom).

4. TURIZAM U NACIONALNIM PARKOVIMA

U ovom će poglavlju biti riječi o turističkoj ponudi u nacionalnim parkovima, s naglaskom na ponudu NP Plitvička jezera.

4.1. Nacionalni park – međunarodni i hrvatski zakonski okvir

Nacionalni park je zaštićeni prostor s prvenstvenom namjenom očuvanja njegovih osobitosti. To su rezervati prirodne važnosti ili razvijena područja koja pojedine države proglašavaju posebno zaštićenim područjem unutar svojeg teritorija IUCN-a, 1974, <https://croatialink.com>). Određuju se prema stupnju očuvanje prirodne baštine danas i sutra. Zemlje prema broju nacionalnih parkova određuju i vlastite strukture (menadžment) za upravljanje turističkim atrakcijama a time i usmjeravaju tijekom međunarodne turističke potražnje.

Sukladno Upisniku zaštićenih područja Ministarstva zaštite okoliša i prirode, Republika Hrvatska posjeduje 420 zaštićenih područja (2015), od kojih su osam njih nacionalni parkovi. Njihova definicija determinira se kao prostrana, uglavnom neizmijenjena područja kopna i/ili mora, iznimnih i višestrukih vrijednosti, a koja obuhvaćaju jedan ili više sačuvanih ili neznatno promijenjenih ekosustava.

Na temelju članka 4. iz Zakona o zaštiti prirode „Nacionalni park je prostrano, pretežno neizmijenjeno područje iznimnih i višestrukih prirodnih vrijednosti, a obuhvaća jedan ili više sačuvanih ili neznatno izmijenjenih eko-sistema. Nacionalni park ima znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu i rekreativnu namjenu. U nacionalnom su parku dopuštene djelatnosti kojima se ne ugrožava izvornost prirode. U nacionalnom parku je zabranjena gospodarska uporaba prirodnih dobara. Turističko-rekreacijske djelatnosti moraju biti u ulozi posjećivanja i razgledavanja koje je dozvoljeno svima pod istim uvjetima (Zakon o zaštiti prirode, NN 30/94).

„Nacionalni parkovi su prostrana, pretežno neizmijenjena područja kopna i/ili mora iznimnih i višestrukih prirodnih vrijednosti koja obuhvaćaju jedan ili više sačuvanih ili neznatno izmijenjenih ekosustava. Namijenjeni su očuvanju izvornih prirodnih i krajobraznih vrijednosti, a imaju znanstvenu, kulturnu, odgojno-obrazovnu te rekreativnu namjenu. U nacionalnom parku su dopušteni zahvati i djelatnosti kojima se

na ugrožava izvornost prirode, a zabranjena je gospodarska uporaba prirodnih dobara“ (Ministarstvo gospodarstva RH, 2021).

No parkovi su danas područja znanstvene edukacije i rekreacije. S obzirom na gustoću naseljenosti europskog kontinenta i dugu povijest ljudskog djelovanja, nacionalni parkovi mogu uključivati i područja koja su u prošlosti bila iskorištena ograničeno vrijeme pod uvjetom da se ti dijelovi mogu ponovno obnoviti.

Nacionalni parkovi determinirani su svojom ponudom zaštićenih područja, kao i zainteresiranim posjetiteljima koji žele vidjeti i doživjeti. U tom smislu nacionalni parkovi su u vlasništvu Republike Hrvatske, gdje država kao upravitelje određuje ravnatelje i sve popratne zaposlenike koji brinu i svojim radom održavaju kontinuitet egzistencije nacionalnog parka. Oni su kao takvi i pružatelji usluga u nacionalnim parkovima jer upravljaju istim, vodeći tako brigu o njemu i svim prirodnim resursima u istome.

Parkovima upravljaju ravnatelji, a ostali zaposlenici ga održavaju i nadgledaju rad njime. Poslovne dužnosti upravitelja parkova sastoje se od različitih odgovornosti, kao što su sljedeće (Zakon o zaštiti prirode, NN 70/05):

- ✚ Upravlja cjelokupnim radom parka pod punim delegiranim vladinim ovlastima.
- ✚ Pruža smjer upravljanja i nadzor za očuvanje kulturnih i prirodnih resursa.
- ✚ Upravlja planiranjem, izgradnjom i održavanjem objekata.
- ✚ Nadgleda službe za zaštitu posjetitelja i resursa te interpretativne i obrazovne aktivnosti na terenu.
- ✚ Upravlja administrativnim funkcijama i suradničkim odnosima s lokalnim, saveznim, regionalnim i plemenskim vladama neprofitnim partnerima, lokalnim zajednicama i skupinama građana.

Temeljna je obveza cjelokupne strukture zaposlenika nacionalnog parka da održava u skladu s njegovim prirodnim obilježjima, štiti od devastacije, održavati bioraznolikost biljnog i životinjskog svijeta te obavlja sve druge aktivnosti koje su potrebne da bi nacionalni park zadržao kontinuitet zaštićenog područja. U nacionalnim parkovima također djeluju pojedinci koji brinu za određene segmente parka i oni se smatraju nadstojnicima.

Korisnici usluga nacionalnih parkova su posjetitelji koji svakodnevno posjećuju, obilaze zaštićena područja parkova sa željom da vide jedinstvenu i autentičnu zaštićenu prirodu, krajobraze i bioraznolikost određenih parkova te time steknu značajno turističko iskustvo. Broj posjetitelja u nacionalnim parkovima je eksponencijalan i parkove svake godine posjećuje sve veći broj posjetitelja koji žele vidjeti zaštićenu prirodu. Kao naknadu za razgledavanje parka, posjetitelji plaćaju ulaznice, čije su cijene determinirane od strane države kao vlasnika, a iste su izrađene temeljem procjene koristi i troškova nacionalnog parka, s ciljem da se prihodima od ulaznica financiraju svi troškovi nastali održavanjem parkova.

4.2. Turistička ponuda

Prepoznatljivost destinacije i pojava globalne pandemije izazvala je velik interes za posjetom, upoznavanjem prirodnih i kulturnih resursa (kao glavna ili usputna turistička motivacija) Hrvatske, ali i gradnjom (investicijama) u turističke smještajne kapacitete. Sve nabrojeno utječe na održivost destinacija i zadržavanje ambijentalnosti istih. Potom se to reflektira na turistički doživljaj.

U turističkom svijetu 21. stoljeća bez sumnje je da će se emitivna i receptivna tržišta sve brže širiti, ali isto tako i konkurencija će biti sve jača i okrutnija. Pred turističkim ponuđačima, turističkim destinacijama i nacionalnim parkovima, veliki su izazovi, a prvi je kako zadržati, a onda i poboljšati svoju poziciju na lokalnom tržištu. Uz to, balansirati razvoj destinacija i koordinirati partnerstvima dionika na održivi način.

4.2.1. Upravljanje doživljajima

Doživljaj nacionalnog parka počinje i prije dolaska gosta. Posjetitelj već prije dolaska stječe putem službene stranice parka (kroz aktualnost prikaza, fotografija i opisa) dojam o istome (Talić, Kovilić, 2017). Dakle, može se reći da upravljanje nacionalnim parkovima danas zvati upravljati doživljajima.

U Hrvatskom turizmu posebice se osjetljivim može smatrati područje otoka. Postali su prepoznatljive destinacije „globalnih nomada“ (putnici u potrazi za odmorom u dužem vremenskom periodu kao odgovor na stres svakodnevice u kojoj borave kod kuće). „Otočni se turizam treba razvijati održivo tako da ne oštećuje okoliš, jer će posljedice osjetiti budući naraštaji. Buduće generacije trebaju imati mogućnost uživanja u blagodatima relativno očuvanog okoliša baš onako kako mi to još imamo, no ako se ne budu pratile smjernice održivog razvoja postoji vrlo velika mogućnost da budući naraštaji neće imati tu priliku.“ (Vidučić, 2007). Zato se velika pažnja posvećuje upravo zaštiti očuvanih prirodnih i izvornih ljepota.

Prirodni resursi su još uvijek glavni motivacijski faktor za dolazak i boravak turista u Hrvatskoj (Šetić, 2017). Ekološki aspekt turizma temelji se na očuvanju prirodnih resursa te edukaciji svih sudionika o aspektima, važnosti i primjeni ekoloških načela u turizmu (Dogan, Mršić, 2013). Takav koncept razvoja turizma teži optimalnom ekonomskom efektu, uz minimalno degradiranje životne sredine. (Vodipija-Milić, 2015). Prema svemu prethodno navedenog potreba uvođenja i praćenja ekoloških standarda se nameće samo po sebi.

U Nacionalnim parkovima prirode moguće je razviti visoku kvalitetu ponude uz provođenje aktivnosti na otvorenom što protokoli WTTC-a (Gržinić, Sučić, 2021) u turizmu globalne pandemije zahtijevaju. Time bi se najmanje utjecalo na razinu doživljajnog iskustva i devastaciju okruženja. Podizanjem svijesti o potrebi očuvanja okoliša ukazat ćemo da nam je stalo do ambijenata u kojima živimo i da uočavamo osjetljivost istih. Iako se čini da je u uvjetima npr. vođenih tura, sporta i rekreacije nemoguće realizirati personalizirani pristup klijentu on je ovdje itekako moguć i to vođenjem u manjim grupama, uvođenjem multimedije u prezentaciju sadržaja postava muzeja unutar parkova i sl. Zapravo, idealna je kombinacija prirodnog i kulturnog resursa gdje god je to moguće, ali i sinergija dionika u prezentaciji materijalne i nematerijalne kulturne baštine. Npr, sudjelovanja posjetitelja u nekom lokalnom događaju, izrada lokalnog proizvoda, degustacija gastro delicija kraja može biti vrlo inspirativna komponenta (element doživljaja) a da pri tome nisu uložena značajna sredstva u prezentaciju i organizaciju iste. Ovdje nije samo briga za okoliš primarni cilj već i upravljanje posjetima tj. atrakcijama. Važno je provodi aktivnosti atrakcijskog menadžmenta i marketinga, razraditi marketing plan iskoristiti dodatne elemente

marketing miksa u turizmu (ljudi, mjesto, procesi, fizička okolina) (Gržinić, 2014, Križman Pavlović, 2008).

Uloge kadrova i stilovi vođenja kao i organizacijske i logističke aktivnosti značajno doprinose doživljaju a nisu manifestirane kao vanjski doživljajni element. Posjetitelj će prvo osjetiti domaćinsku atmosferu, uočiti sitnice koje mu mogu povećati ili umanjiti zadovoljstvo dolaskom. Pri tome izgrađuje svoj „turistički pogled“.

4.2.2. Doživljajno iskustvo

U 21. stoljeću nužno je usvojiti nove pristupe upravljanja doživljajima kako bismo doskočili gospodarskim krizama. Kako se međunarodna trgovina i poslovanje sve više šire, globalni odnosi postaju vrlo važni i za ekonomiju usluga koja mora početi sagledavati širu, globalnu perspektivu poslovanja. Nacionalni parkovi nipošto ne smiju zanemariti aktivnosti na društvenim mrežama na kojima, osim samopromocije na vlastitim profilima, nužno trebaju pratiti i komentare, odnosno kritike s ciljem pravovremenog ispravljanja pogrešaka koje ih možda koštaju zarade.

Društvene mreže nude opciju promocije na turističkom tržištu, no negativni komentari na njima mogu se proširiti u iznimno kratkom roku i grubo naštetiti ugledu nacionalnih parkova. Ne treba ignorirati društvene mreže jer one su od iznimne važnosti i njima se treba stručno upravljati (Talić I., 2018).

Turističkom saturacijom područja mogu biti ugrožene temeljne vrijednosti zbog kojih je područje proglašeno zaštićenim, ali predstavlja i indikator smanjene kvalitete iskustva za posjetitelje (Zmijanović, 2016). Stoga je važno identificirati očekivanja i ključnu motivaciju zbog koje posjetitelji posjećuju zaštićeni lokalitet. Različite kategorije posjetitelja imaju različite ciljeve i dolaze s različitim željama i očekivanjima (Lasić, 2018). Ne može se pobrojati što bi sve moglo zanimati posjetitelje, ali se to od njih može saznati putem anketa, razgovora, promatranja itd., a dobivene informacije treba uskladiti s temeljnom misijom turističkog razvoja područja (Klarić, Laszlo, Nevada 2011.).

Temeljem navedenih znanstvenih spoznaja više autora zaključuje se da devastacija lokaliteta može u vrlo kratkom roku preusmjeriti posjetitelja u drugu destinaciju i time

izazvati negativan imidž. Ukratko negativna eksternalija je jednako negativnom imidžu u današnjem međunarodnom turizmu. Osjetljivost posjetitelja raste razinom povećanja svijesti o stanju prirodnih resursa i utjecaju na njih same.

4.3. Razvojna uloga turizma u Nacionalnim parkovima Hrvatske

Turizam u nacionalnim parkovima ima puno prednosti te stvara veliku vrijednost u turističkoj ponudi Republike Hrvatske. Unatoč tome, turizam u zaštićenim područjima donosi i neke nedostatke, odnosno štetu. Pozitivni i negativni efekti se međusobno prožimaju, odnosno u interakciji su na različite načine. Najčešće se turističko planiranje bavi minoriziranjem negativnih efekata jer predstavljaju ograničenja budućeg razvoja i to: stvaranje nepotrebne buke, bacanje otpadaka, gomilanje smeća, zagađenje voda i zraka.

Ipak prednosti su brojne i trebale bi nadjačati negativne efekte. Prednosti koje turizam u nacionalni parkovima donosi Republici Hrvatskoj su: porast dohotka, porast zaposlenja za lokalno stanovništvo, diversifikacija i stimuliranje lokalne ekonomije, doprinos očuvanju kulturnog i prirodnog nasljeđa, podrška ekološkoj edukaciji, podizanje ekološke svijesti posjetitelja i lokalnog stanovništva itd. (Strategija razvoja održivog turizma, NP Kornati, 2015). S druge pak strane, negativni učinci proizlaze iz samih turističkih posjeta, ali mnogima se može upravljati, a samim time i umanjiti.

Važnost turizma u nacionalnim parkovima Republike Hrvatske sve više raste. Na to ukazuje činjenica da potražnja za turističkom ponudom koja obuhvaća potražnju za prirodnim resursima destinacija obuhvaća 7% ukupne svjetske potražnje u turizmu. Stopa rasta potražnje za prirodnim resursima godišnje raste po prosječnoj stopi od 10 – 30% (IUCN). S obzirom na to, dolazi se do zaključka da posebnu pažnju treba posvetiti upravljanju nacionalnim parkovima i zaštićenim prostorima kako bi se unaprijedio proces kontrole i planiranja te kako bi se izbjegli potencijalni sukobi između razvoja turizma i zaštite prirode.

Institut za turizam (TOMAS, 2006) je provelo istraživanje o stavovima i potrošnji posjetitelja hrvatskih nacionalnih parkova. Prema dobivenim rezultatima, među posjetiteljima parkova prirode i nacionalnih parkova prevladavaju inozemni turisti

(82%), posebice kada je riječ o NP Paklenica (88%) te NP Plitvička jezera (90%). Prema zemlji porijekla, posjetitelji su heterogeni, odnosno dolaze najviše iz Njemačke (12%), Italije (10%), a potom iz Poljske, Češke i Francuske (oko 7%) te Velike Britanije, Mađarske i Slovenije (oko 6%). Parkovi s najvećim udjelom domaćih posjetitelja su PP Kopački rit (73%) te NP Sjeverni Velebit (69%) (Tomas, 2006).

Ove brojke su izuzetno dobre za turizam Republike Hrvatske jer je vidljivo kako su i strani posjetitelji upoznati s turističkom ponudom hrvatskih nacionalnih parkova. Samim time raste prepoznatljivost Hrvatske kao turističke destinacije koja osim mora ima puno zaštićenih parkova bogatih biljnim i životinjskim svijetom. Glavni motivi posjete parku su upoznavanje prirodnih ljepota (50%), općenito želja da posjete park (48%) te odmor i opuštanje (29%) (Petrić, 2007: 5-24).

Još jedna pozitivna strana koju donosi turizam nacionalnih parkova Republici Hrvatskoj su osobito zadovoljstvo posjetitelja čistoćom i urednošću parkova, gostoljubivost i stručnost djelatnika te kvaliteta i signalizacija ugostiteljske ponude. S druge strane, manje su zadovoljni s ponudom suvenira, popratnim sadržajima parkova, dostupnošću informacija o parkovima, čistoćom sanitarnih čvorova te parkiralištima. Navedene smjernice predstavljaju orijentacijske ciljeve putem kojih bi se turizam nacionalnih parkova učinio optimalnim i uspješnim.

Naredno poglavlje donosi spoznaje o masovnom turizmu kao fenomenu turističkog razvoja Europe i svijeta te utjecaje koje isti ima na održivi razvoj Plitvičkih jezera.

5. MASOVNI TURIZAM I ODRŽIVI RAZVOJ PLITVIČKIH JEZERA

Masovni turizam istaknuti je dio turističke industrije. Povezan je s tradicionalnim turističkim proizvodom za odmor, poznatim odmaralištima i poznatim turističkim atrakcijama, gdje mnoga područja imaju koristi i pate od masovnog turizma. On je u potpunoj kontradiktornosti s konceptom održivosti jer donosi brojne efekte koji negativno utječu na okoliš zbog velike potrošnje i generiranja otpada od strane turista. Masovni turizam može se pojaviti u raznim turističkim destinacijama. To bi moglo biti obalno odmaralište, poput Benidorma (Španjolska). To bi moglo biti područje koje je dom velikih turističkih atrakcija, poput Kineskog zida. To bi moglo biti slikovito selo ili udaljeni otok. Gdje god se pojavi masovni turizam, on se oslanja na isti koncept- postoji velika količina turista, koji često popunjavaju ili premašuju kapacitete, na određenom mjestu u isto vrijeme.

U ovom poglavlju bit će riječi o determinantama masovnog turizma, definiranim ciljevima održivog razvoja turizma, utjecaju turizma na funkcionalnost regije te će se ovdje predstaviti aktualnost i buduće perspektive održivog turizma NP Plitvičkih jezera.

5.1. Masovni turizam

Pojava masovnog turizma javlja se kada je priljev turista na određenoj destinaciji toliko masovan da počinje negativno utjecati na mještane, ali i same turiste. Izrazi poput "prekomjerni turizam" ili "turistička fobija" odražavaju izazove upravljanja rastućim turističkim tokovima u urbanim destinacijama i utjecaj turizma na gradove i njegove stanovnike.

Preko polovice svjetske populacije živi u urbanim područjima i procjenjuje se da će do 2050. taj udio doseći 70%. Uz to, sve je veći broj urbanih turista povećava upotrebu prirodnih resursa, uzrokuje sociokulturni utjecaj i vrši pritisak na infrastrukturu, mobilnost i drugi sadržaji. Adekvatno upravljanje turizmom u korist posjetitelja i stanovnika uvijek su bili temeljno pitanje za turistički sektor.

Najčešća posljedica masovnog turizma su gužve – velika količina turista stvara neprohodnost na ulicama, javnim prostorima i u javnom prijevozu. Također, javlja se i

pojava turističke gentrifikacije (Slater & Wyly, 2010.) tj. pretvorbe dijelova destinacije u luksuzne turističke točke, koja često tjera mještane iz određenih područja. Nadalje, masovni turizam često istiskuje lokalne tradicije i institucije koje zamjenjuju suvenirnice i slične turističke atrakcije, što naposljetku ima negativan utjecaj na okoliš.

Fenomen prekomjernog turizma postoji već duže vrijeme u određenim turističkim destinacijama. Mnoga od ovih odredišta su urbana središta, jer veliki gradovi nude širok spektar atrakcija i sadržaja, koji često uključuju ikonične i jedinstvene značajke poput Eiffelovog tornja u Parizu, Hrama smaragdne Bude u Bangkoku i *Times Square* trga u New Yorku. Prisutnost takvih specifičnih atrakcija često otežava poticaj potencijalnih turista da posjete druge lokacije i time se odreknu gledanja svjetski poznatih mjesta i znamenitosti (Dodds i Butler, 2019.).

Prekomjerni turizam pretpostavlja veliku koncentraciju gužve ili prenapučenosti u destinaciji zbog viška turista, što rezultira sukobima s lokalnim stanovništvom. Svjetska turistička organizacija (UNWTO) definira pretjerani turizam kao "utjecaj turizma na destinaciju ili njegove dijelove koji pretjerano utječe na opaženu kvalitetu života građana i/ili na kvalitetu iskustva posjetitelja na negativan način" (UNWTO, 2018.). Ova definicija pokazuje kako se pretjerani turizam može primijetiti kako među lokalnim stanovništvom, koji turizam doživljavaju kao remetilački čimbenik koji sve više opterećuje svakodnevni život, tako i među posjetiteljima koji predstavljaju smetnju destinaciji. Pojam se često koristi od 2015. godine, ali je sada najčešće korišten izraz za opis negativnih utjecaja pripisanih turizmu te se koristi termin prekomjerne posjećenosti (engl. *overtourism*).

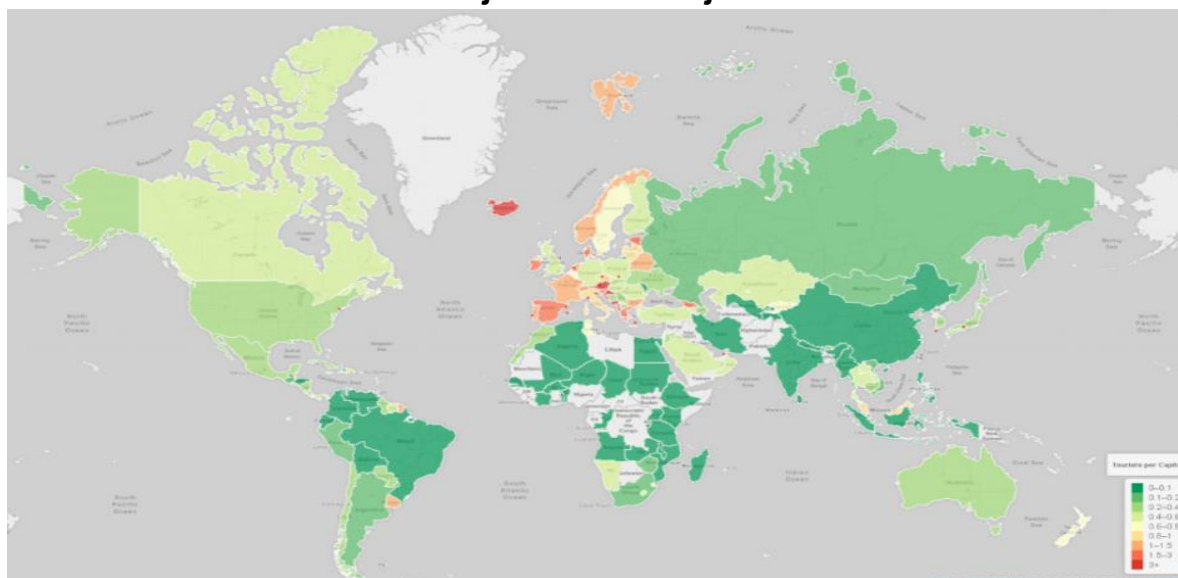
Svaki grad ili mjesto koje je označeno crvenom točkom u „borbi“ je s masovnim turizmom ili se često spominje u člancima i istraživanjima vezanim uz masovni turizam povezan je s nosivošću destinacije i prenapučenošću kada previše ljudi posjeti određeno mjesto radi sigurnosti ili udobnosti (Dodds i Butler, 2019.).

Prekomjerni turizam ponekad se pogrešno poistovjećuje s masovnim turizmom. Masovni turizam uključuje velike skupine turista koji dolaze na isto odredište. Iako ovo može dovesti do prekomjernog turizma, postoje mnoga odredišta koja ugošćuju milijune posjetitelja, no ipak se ne doživljavaju kao da pate od pretjeranog turizma.

Osjenčavanje država na karti ukazuje koje zemlje najviše posjećuju turisti u odnosu na broj njihovog stanovništva. Neke destinacije se mogu nositi s milijunima turista, dok se druge bore i s najmanjim porastom dolazaka. Što je zemlja „zelenija“ na karti, to je vjerojatnije da ćete se naći okruženi mještanima čak i tijekom špice sezone. Karta koja prikazuje broj turista u odnosu na broj stanovnika temelji se na količini turista koji su posjetili određenu zemlju u posljednjih 12 mjeseci.

Top deset zemalja s najvećim brojem turista po glavi stanovnika su Island (6,52), Hrvatska (3,78), Bahami (3,64), Austrija (3,34), Cipar (3,01), Crna Gora (3,02), Grčka (2,53), Estonija (2,47), Irska (2,15) i Danska (2,04).

Slika 2. Broj turista na broj stanovnika

Izvor: Hrturizam portal (2021): Dubrovnik u top 10 destinacija broja turista po glavi stanovnika, dostupno na <https://hrturizam.hr/karta-masovnog-turizma-hrvatska-i-dubrovnik-u-top-10-destinacija-broja-turista-po-glavi-stanovnistva/>, pristupljeno 14.08.2021.

Legenda:

Crvena – zelena boja; od najvećeg do najmanjeg broja turista po glavi stanovnika.

Deset gradova s najvećim brojem turista u odnosu na broj stanovnika su CinqueTerre u Italiji (4.800), Hallstatt u Austriji (1.283), Stari grad Dubrovnik u Hrvatskoj (1.000), Venecija u Italiji (364,64), Santorini u Grčkoj (128,62), Salzburg u Austriji (45,94), Kyoto

u Japanu (36,39), Palma de Mallorca u Španjolskoj (32,26), Otok Jeju u Južnoj Koreji (24,8) i Amsterdam u Nizozemskoj (22,5) (Hrturizam, 2021.). Ovakva prenapučenost turistima govori u prilog da turisti najviše posjećuju najznačajnije svjetske (globalno prepoznate) destinacije.

5.2. Ciljevi održivog razvoja turizma u kontekstu smanjenja masovnosti

Nakon perioda industrijske revolucije točnije od 1850. godine javlja se faza razvoja prometa, potrošnje i masovnog turizma kojeg od tada zovemo suvremenim turizam. U svojim počecima posljedica je tržišne aktivnosti turoperatora i turističkih agencija koji su poticali stanovništvo brojnih zemalja na viđenje novih destinacija i tako razvijali turističku uslugu. Povijesno se najčešće pojava turističkih odmarališta (resorta) vezuje uz masovni turizam. Iako je zbog pojave globalne konkurencije ponašanje turoperatora danas znatno drugačije (specijalizirane ponude, manje grupe turista specijalnih interesa) masovni turizam je danas prijetnja destinacijama. Pojavom online turističkih servisa praktički iz udobnosti doma biraju se i rezerviraju smještajne jedinice, odabiru izleti i formiraju budući doživljaji.

„Prema službenoj definiciji UNWTO prihvatni potencijal nekog područja definiran je kao „maksimalni broj turističkih korisnika koji simultano posjećuju turističko mjesto bez neprihvatljivog poremećaja fizičke, ekonomske i socio-kulturne okoline, kao i bez neprihvatljivog smanjenja kvalitete zadovoljstva posjetitelja (UNWTO, 2021.). Mathieson i Wall (1982.) definiraju prihvatni potencijal kao maksimalni broj ljudi koji mogu koristiti jedno područje bez da narušavaju fizičko okruženje i bez neprihvatljivog pada kvalitete turističkog doživljaja za turiste.

Masovni turizam se tako pokazao kao posebno neosjetljiv na lokalne prirodne resurse i potrošnju energije vodeći do problematike *overtourisma* i društvenih problema u vidu nezadovoljstva posjetitelja i lokalnog stanovništva.

„Održivi turizam u potpunosti uzima u obzir trenutne i buduće gospodarske, društvene i okolišne učinke, brine se o potrebama posjetitelja, sektora, okoliša i destinacije. Stoga bi održivi turizma trebao optimalno iskoristiti okolišne resurse koji su ključni element turističkog razvoja, zadržavajući bitne ekološke procese i pomažući u zaštiti prirodne

baštine i bioraznolikosti. Poštivati društveno-kulturnu autentičnost destinacije, očuvati njihovo izgrađeno i živo kulturno nasljeđe i tradicijske vrijednosti, te doprinosti međukulturalnom razumijevanju i toleranciji te osigurati da su gospodarske aktivnosti održive i dugoročne“ (Šugar, 2021 i *Održivi turizam.hr*). UNWTO definira 12 ciljeva održivog razvoja turizma koje opisuje u publikaciji naziva „Učiniti turizam održivim: vodič za stvaraoce politika (Održivi turizam, 2021.):

1. Ekonomska održivost: osiguravanje održivosti i konkurentnosti turističkih destinacija i poduzeća kako bi bila u stanju dugotrajno napredovati i osiguravati korist.
2. Boljitak lokalne zajednice: maksimiziranje doprinosa turizma gospodarskom napretku destinacije uključujući lokalno zadržavan udio potrošnje posjetitelja.
3. Kvaliteta radnih mjesta: poboljšanje količine i kvalitete lokalnih poslova stvorenih radi turizma i koje turizam održava, uključujući razinu plaće, uvjete rada i dostupnost svima bez diskriminacije na temelju spola, rase, invaliditeta ili bilo koje druge osnove.
4. Društvena pravednost: težnja uspostavljanju opsežne i pravedne raspodjele gospodarskih i društvenih koristi ostvarenih turizmom u čitavoj destinaciji, uključujući povećanje prilika, prihoda i usluga dostupnih siromašnima.
5. Zadovoljstvo posjetitelja: osigurati sigurno, zadovoljavajuće i ispunjavajuće iskustvo posjetiteljima, dostupno svima bez diskriminacije vezano uz spol, rasu, invaliditet ili bilo koju drugu osnovu.
6. Lokalno upravljanje: davanje prava glasa lokalnim zajednicama i njihovo uključivanje u planiranje i donošenje odluka o upravljanju i budućem razvoju turizma u njihovome području u suradnji s ostalim dionicima.
7. Blagostanje zajednice: održavanje i poboljšanje kvalitete života lokalnih zajednica, uključujući društvene strukture i pristup resursima, pogodnostima i sustavima održavanja života, a izbjegavajući bilo koji oblik društvene degradacije ili iskorištavanja.
8. Kulturno bogatstvo: poštivanje i poboljšavanje povijesnog nasljedstva, autentične kulture, tradicija i osebnosti destinacija.

9. Fizički integritet: održavanje i poboljšanje kvalitete krajobraza, kako urbanog tako i ruralnog i izbjegavanje fizičke i vizualne degradacije okoliša.

10. Biološka raznolikost: podržavanje očuvanja prirodnih područja i staništa, te biljnoga i životinjskog svijeta i minimiziranje njihovog oštećivanja.

11. Učinkovito korištenje resursa: minimiziranje korištenja rijetkih i neobnovljivih izvora u razvoju i radu turističkih objekata i usluga.

12. Čistoća okoliša: svođenje na najmanju razinu zagađenja zraka, vode i zemlje, te stvaranje otpada koje uzrokuju turistička poduzeća i posjetitelji.

Turizam mnogih zemalja temelji se upravo na neobnovljivim prirodnim i kulturnim resursima, stoga bez primjene koncepta održivosti i brige o trenutnom i budućem utjecaju na okoliš, gospodarstvo i društvo, te bez uzimanja u obzir zahtjeva posjetitelja i lokalne zajednice, takav turizam nema budućnost (slika 3.)

Slika 3. Glavne razlike održivog i neodrživog turizma

Izvor: Bjelavac, J., Silajdžić, I (2014): Održivi turizam sa aspekta održivog razvoja, dostupno na [https://www.slideserve.com/jerzy/odr-ivi-turizam-sa-aspekta-odr-ivog-razvojabristupljeno 14.8.2021](https://www.slideserve.com/jerzy/odr-ivi-turizam-sa-aspekta-odr-ivog-razvojabristupljeno+14.8.2021).

Vidljivo je da se održivi turizam sporije razvija, ali ima dugoročnu dobit. Neodrživi turizam ima brži razvoj, međutim nije kontroliran te ostvaruje kratkoročnu dobit.

5.3. Održivi razvoj Nacionalnog parka Plitvička jezera

Naš najstariji i najposjećeniji nacionalni park je Nacionalni park Plitvička Jezera. Proglašen je nacionalnim parkom davne 8. travnja 1949. godine (Janeš, 2015). Izuzetna, a posebna i jedinstvena prirodna baština predstavlja najveću osobitost Like u poredbi s drugim regijama u Hrvatskoj (Žafran, 2019). Tomu direktno pridonosi izuzetna bioraznolikost, a tako i georaznolikost cijelog tog prostora. Najatraktivniji dijelovi Like, a i najvrjedniji su područja, kojih Lika ima mnogo, te se tim brojem ističe pod nekom vrstom zaštite, odnosno stupnjem zaštite. To su njena turistička osnova. Najpoznatiji i najposjećeniji fenomen prirodne baštine u Lici je Nacionalni park Plitvička jezera, a može se reći i Karlovačke županije budući da se u njoj nalazi oko 9% njegove površine.

Naravno osim za navedene županije, velika je važnost ovog nacionalnog parka i za prezentiranje turizma Republike Hrvatske u svjetskim razmjerima. Plitvička jezera su šumoviti planinski kraj kroz koji se, jedno ispod drugog, niže šesnaest prekrasnih jezera i jezeraca kristalne modrozeleno boje. Vodom ih pune mnoge rječice i potoci, međusobno su spojena pjenušavim kaskadama i šumnim slapovima.

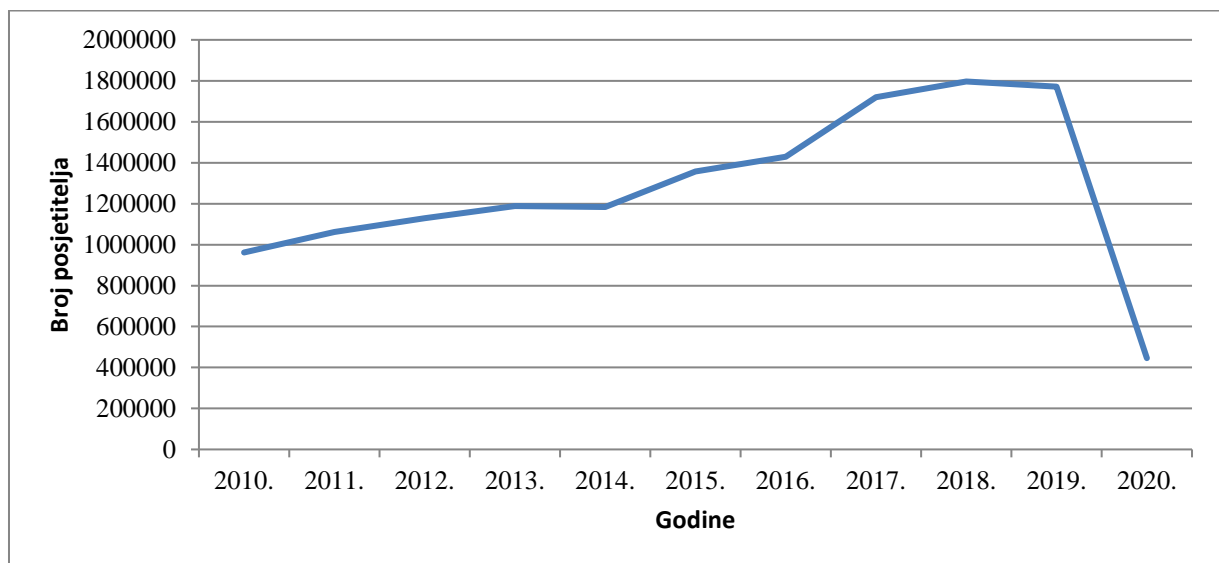
U najatraktivniji dio Nacionalnog parka (Gornja i Donja jezera) stiže se kroz dva ulaza. Prvi ozbiljni počeci turizma na Plitvičkim jezerima potječu 1861. godine (NN 32/2018). Nacionalni park sastoji se od 16 jezera, koja se stepenasto prelijevaju i silaze jedno u drugo u nizu od 5460 metara zračne linije. Jezera se dijele na Gornja i Donja (*Trip2go*, Nacionalni parkovi Hrvatske, 2021):

- Gornja jezera su: Prošćansko jezero , Ciginovac, Okrugljak, Batinova, Veliko jezero, Malo jezero, Vir, Galovac, Milino jezero, Gradinsko jezero, Veliki burget, Kozjak
- Donja jezera su: Milanovac, Gavanovac, Kaluđerovac, Novakovića Brod (Plitvička jezera, 2021.).

Ukupan broj posjetitelja svih nacionalnih parkova u Republici Hrvatskoj u 2010. godini iznosio je oko 2,1 milijuna posjetitelja, od čega se 46% odnosi na posjetitelje NP Plitvička jezera (Ružić, 2011). Godine 1894. NP Plitvice je posjetilo samo tisuću posjetitelja, a 2021. samo u jednom danu preko 12 tisuća posjetitelja (Plitvička jezera, 2021.). Više od milijun posjetitelja boravi u parku 2011. godine čime se ostvaruje najveći broj posjetitelja u povijesti. (Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, 2014).

Nacionalni park otvoren je 365 dana u godini, no radno vrijeme mijenja se ovisno o dobu godine. Ipak, u posljednje vrijeme se govori o prevelikom broju turista koji dolaze na popularne „Plitvice“, jer se strahuje od zagađenja te se rade studije o održivom razvoju turizma na toj destinaciji kako bi se uveli i poštivali najviši standardi očuvanja prirode.

Slika 4. Kretanje broja posjetitelja u Nacionalnom parku Plitvička Jezera 2010.-2020.

Izvor: Nacionalni park Plitvička Jezera, Odjel službe prihvata posjetitelja

Usporedno s razvojem ideja i kriterija nacionalnih parkova u svijetu razvijala se i koncepcija turizma u tome nacionalnom parku. Iskustva Plitvica u mnogočemu su poučna i za ostale hrvatske nacionalne parkove.

U vremenu velikih udaljenosti od glavnih prometnica i malog broja posjetitelja, bila je sasvim logična želja da se i turistička izgradnja dovede što bliže jezerima. Jaka tranzitna cesta koja je ušla u tijelo Parka, u početku je pokazivala samo pozitivnu stranu, ponajprije ekonomsku. Zajedno s hotelskom izgradnjom i povećanim turističkim prometom, ona je potaknula i izgradnju privatnih kuća koje su katkad i smještajem i arhitekturom u raskoraku s današnjim željama i shvaćanjima o nacionalnim parkovima.

Nekadašnja javna cesta što je potkraj 19.st. sagrađena uz Gornja jezera, danas je interna parkovna prometnica, a uskoro će i postojeći tranzit biti pomaknut u istočnu granicu Parka.

Unatoč skladno i funkcionalno postavljenim stazama, koje štite mekanu sedru i omogućuje bolje razgledavanje, broj posjetitelja u „špicama“ već je na „granici rasta“ pa je pred Upravom Nacionalnog parka složen zadatak izmjenama u sustavu posjećivanja i razgledavanja jezera i slapova. Potrebno je ostvariti ravnomjerniji posjet i tako očuvati mogućnost autentičnog doživljaja i bliskog dodira s prirodom.

5.3.1. Kulturna baština

Materijalna kulturna baština je uglavnom istražena, obnovljena, održavana, prezentirana i korištena za potrebe upravljanja Parkom. Kroz suradnju s lokalnim stanovništvom i društvima koja njeguju nematerijalnu kulturnu baštinu, očuvat će se i prezentirana tradicija i identitet područja, uključujući pjesme, plesove, običaje, gastronomiju, priče, legende, tradicionalne zanate i djelatnosti te druge elemente „ličkog načina života“. Kroz suradnju s lokalnim stanovništvom, zaustavit će se trend nestajanja kulturnog krajobraza te stvoreno poticajno okruženje za njegovu revitalizaciju (Plitvička jezera, 2021.).

Velike informativne ploče na ulazima omogućuju posjetiteljima sve najosnovnije informacije o mogućnostima kretanja i obilascima u Nacionalnom parku (staze, vidikovci, hoteli, ugostiteljski objekti, parkirališta, autobusna postaja, pošta, ambulanta i dr.). Budući da je ovo područje pretrpjelo velika razaranja 1990-ih godina, trebalo je proći dosta vremena da se potpuno oporavi pa je tako danas većina obiteljskih kuća i ostalih objekata oštećenih (ili potpuno uništenih) u Domovinskom ratu obnovljena, a

izgrađeni su mnogi objekti čija je svrha isključivo privređivanje od turizma. Radi se o manjim ili srednje velikim hotelima, apartmanima, restoranima, kampovima itd. Utjecalo je to, naravno, na ukupni izgled prostora.

5.3.2. Očuvanje prirodnih vrijednosti

Park obiluje bogatstvom flore i faune te bogatstvom krških geomorfoloških oblika. S obzirom na manju uključenost pojedinih mjesta unutar nacionalnog parka u turističke aktivnosti (npr. Općina Saborsko) intenziviraju se aktivnosti usmjeravanja posjetitelja i na posjet okolnim špiljama te razvoj jahačkih staza što bi omogućilo prezentaciju šireg područja javnosti kao i ostvarenje koristi za lokalne rezidente. Za te potreba izgradio se i vizitacijsko-edukativni centar sa interpretacijskim pločama (prašuma Čorkova Uvala u sjeverozapadnom dijelu parka, <https://np-plitvicka-jezera.hr>). U posljednje vrijeme Javna ustanova intenzivno surađuje s dionicima po pitanju rješavanja problema vodoopskrbe i odvodnje.

Ta suradnja može dovesti do razmještanja vodoopskrbe i kvalitetnog načina odvodnje i pročišćavanja otpadnih voda naselja i objekata na području Parka. Kako se radi o projektima koje Javna ustanova ne može sama provesti nužna je dobra volja i spremnost ključnih dionika u ovim pitanjima pa se od strateškog projekta Izgradnja vodno komunalne infrastrukture Aglomeracije Plitvička jezera očekuju konkretna i što skorija rješenja.

5.3.3. Odgovorno upravljanje i razvoj regije

Plan upravljanja strateški je dokument koji objedinjuje sve relevantne informacije o području i značajkama Parka kao i politike utvrđene s ciljem učinkovitog upravljanja ovim jedinstvenim draguljem svjetske baštine, kako bi se očuvale njegove prirodne vrijednosti i ostavile u zalog budućim generacijama (Planiranje upravljanja UNESCO-vim lokalitetima, Svjetske baštine, Adriaticlpa i dr., 2016). U 2019. godini usvojen je Plan upravljanja Nacionalnim parkom Plitvička jezera za period od 10

godine - od 2019. – 2028. te obuhvaća slijedeće opće i dugoročne ciljeve (prema „Plan upravljanja, Plitvička jezera“, 2021) koji su za potrebe ovog rada i temeljem čitanja raspoložive javne dokumentacije vidljivi i predloženi kroz 10 točaka:

1. Očuvana raznolikost vrsta, staništa i krških oblika
2. stabilan proces osedlavanja da bi se osigurala tj. zadržala jedinstvena ljepotu prirodnog krajobraza, a time i očuvanje jedinstvene univerzalne vrijednosti Parka, za današnje i buduće generacije.
3. Očuvana kulturna baština kao važan resurs u prezentaciji vrijednosti Parka te doprinos očuvanju tradicije i kulturnog identiteta područja.
4. Posjećivanje ne narušava vrijednosti Parka i posjetiteljima omogućuje nesmetan i potpun doživljaj,
5. Globalna prezentacija i promocija kroz očuvanu svjetsku baštinu, ostvarenje prihoda potrebnih za njeno očuvanje, podrška javnosti za očuvanje prirode te otvaranje mogućnosti za održivi razvoj lokalne zajednice.
6. Lokalna zajednica je glavni partner Javne ustanove u upravljanju Parkom i očuvanju njegovih vrijednosti, prepoznaje Park kao važan dio svog identiteta,
7. Razvoj temeljen na održivom korištenju prilika koje očuvanost područja svjetske baštine pruža, a kroz razvoj partnerstava dionika.
8. Javna ustanova raspolaže potrebnim pravnim, organizacijskim, ljudskim i materijalnim kapacitetima, resursima i ovlastima za upravljanje Parkom.
9. Upravljanje parkom je trajno unaprjeđenje svih segmenata upravljanja i organizacijske kulture
10. Edukacija kadrova koji zajedno sa dionicima preuzimaju ulogu u hrvatskim i međunarodnim stručnim krugovima.

Nadalje, očuvanje tradicijske poljoprivredne proizvodnje jedini je način za očuvanje mnogih vrijednosti Parka. Nestajanjem poljoprivrednih djelatnosti, nestaju travnjaci i sva njihova bioraznolikost, kao i njima obilježen kulturni krajobraz. Nestaje sva bioraznolikost starih sorti i pasmina. Nestaje i važan dio identiteta i nematerijalne

kulturne baštine područja. Područje slabi gospodarski i demografski, jer nestaje značajan izvor zapošljavanja, izumiru naselja čiji smisao postojanja je bilo poljoprivredno korištenje okolnog prostora, nestaje sigurnost koju daje sposobnost proizvodnje vlastite hrane (Plitvička jezera 2021.).

Stoga, se kako je ranije navedeno intenziviraju sljedeće aktivnosti kako bi se ostvarila vizija usmjerena kvaliteti turizma za budućnost:

- očuvanje i oživljavanje tradicijske poljoprivredne proizvodnje (Stanovništvo se pretežno bavi poljoprivredom i turizmom),
- očuvanje jedinstvene krške bioraznolikosti te zaštita ovog područja u što većoj mjeri od čovjekova utjecaja,
- očuvanje tradicijskih vrijednosti (graditeljstvo i način života)
- umrežavanju ekoturističke ponude (povezivanje svih zona NP-a),
- razvoj dopunskih turističkih aktivnosti (pokušaj revitalizacije područja, većinom manjih sela, karakterističnih za područja Dinarida)
- izrada proizvoda zajedno sa domaćim stanovništvom, kušanje hrane, kupovina lokalnih namirnica,
- Kroz brojne aktivnosti i projekte park teži ostvarenju „zero waste“ strategije (promovira život bez stvaranja ikakvog otpada),
- Lokalna zajednica, partner za planiranje i razvoj,
- edukacija, odnosno stvaranje svijesti među lokalnim stanovništvom i posjetiteljima o važnosti očuvanja prirodnih vrijednosti,
- smanjiti izazove onečišćenja okoliša koje izaziva upravljanje brojnim ugostiteljskim i smještajnim objektima,
- obnova i modernizacija objekata
- Podizanje razine ugostiteljske usluge,
- odvijanje programa i sadržaja za posjetitelje u prirodi i raspoloživim objektima.

Za sve navedeno potrebno je savladati korake upravljanja posjetima (Gržinić, 2020), opisano u narednom potpoglavlju.

5.3.4. Upravljanje posjetima

Kvaliteta turističke ponude izravno ovisi o kvaliteti turističke infrastrukture i suprastrukture područja na kojem se odvija turistička aktivnost, stoga ta aktivnost i njeni utjecaji na neobnovljive resurse moraju biti pažljivo vođeni, usmjereni i ublaženi kada je to moguće. Tek tada dolazi na red upravljanje posjetima i osiguravanje uvjeta sigurnosti za posjetitelje. Općenito u parkovima prirode postoje neka ograničenja (barijere) koji se trebaju uzeti u obzir, a nabrojena su u daljnjem tekstu.

Među zaštićenim područjima u Republici Hrvatskoj, nacionalni parkovi i parkovi prirode imaju najveće turističko/rekreacijsko značenje, stoga su primjeri uspješne primjene upravljanja posjetiteljima (Vidaković, 2003.). U zaštićenim područjima razlikujemo 9 ograničenja posjetiteljima:

1. Sezonsko ili vremensko ograničenje,
2. Ograničenje veličine grupe,
3. Zatvaranje područja,
4. Ograničavanje duljine boravka,
5. Zahtjevi za potrebnom tehnologijom,
6. Fizičke prepreke,
7. Informacije o zaštićenom području,
8. Postavljanje diferencijalne cijene,
9. Potrebne kvalifikacije posjetitelja i/ili operatora.

Ova ograničenja se trebaju uzeti u obzir prilikom posjete svakom NP, pa tako i Plitvičkim jezerima, u svrhu zaštite područja od turističkih devastacija.

5.3.5. Kvaliteta ponude

Vizija Nacionalnog parka Plitvička jezera usmjerena je prema kvalitetnom budućem razvoju te prema toj viziji Nacionalni park Plitvička jezera ostat će na listi svjetske prirodne baštine UNESCO-a te će u Hrvatskoj imati veliku ulogu u očuvanju i promicanju jedinstvenih prirodnih i kulturnih vrijednosti u njihovoj turističkoj valorizaciji kroz održivi razvoj na dobrobit cijelog područja Plitvičkih jezera, lokalne

zajednice i na zadovoljstvo posjetitelja. Za planiranje održivog budućeg razvoja potrebno je kontinuirano raditi na kratkoročnim i dugoročnim ciljevima te težiti njihovom ostvarenju.

U nastavku su navedeni glavni ciljevi Nacionalnog parka Plitvička jezera koji vode prema sustavu boljeg upravljanja kvalitetom turističke ponude: (NP Plitvice, 2021):

- očuvanje vodenih ekosustava, krške bioraznolikosti te biljnog i životinjskog svijeta
- očuvanje materijalne i nematerijalne kulturne baštine
- suradnja lokalne zajednice i uprave Parka u planiranju i provođenju lokalnog razvoja
- obnova i modernizacija ugostiteljskih objekata
- razvijanje dodatnih sadržaja turističke ponude s ciljem edukacije posjetitelja o prirodnim vrijednostima Nacionalnog parka

U parku i okolici riješeni su neki od značajnih problema, kao što je preopterećenost posjetiteljima do problema otpadnih voda, a danas je situacija znatno bolja, nego prije više godina. Parku je izdana i potvrda nositelja certifikata ZelEn koji potvrđuje da je isporučeno 6351 MWh električne energije u te dvije godine iz obnovljivih izvora. Biorazgradiva ambalaža koristi se od 2015. godine (HrTurizam, 2021).

U nastavku je izvršena usporedba dvaju nacionalnih parkova, domaćeg i inozemnog s ciljem analize održivog turizma i ukazivanja na moguće nedostatke i izazove za budućnost.

5.3.6. Tržišno pozicioniranje

Park teži pozicioniranju destinacije na europskom i međunarodnom turističkom tržištu, te nastoji privući klijente iz konkurentskih zemalja ističući svoje prirodne i kulturne resurse. Uspjeh privlačnosti za turiste ovisi o njihovoj mogućnosti kreiranja jedinstvenog identiteta i iskustva (Virtualna tvornica, 2021.). Svaku atrakciju je potrebno pratiti i unaprjeđivati, a praćenje uspješnosti atrakcije na tržištu omogućuje donošenje ocjene o njezinoj uspješnosti.

Nacionalni parkovi nisu se još uspjeli odrediti kao dio imidža destinacije kojoj pripadaju. Hrvatska se i dalje percipira kao destinacija sunca i mora te su brojne destinacije opterećene posjetiteljima. Posebice je to uočljivo u vrijeme neprilika na susjednim turističkim tržištima (krizna stanja npr. u Turskoj, Italiji) kada se inozemna potražnja prelije u Hrvatsku. Turist koji dođe na obalu često u svoj itinerer uključuje i ovaj nacionalni park ali i druge. Ako i ovdje naiđe na velike gužve percipirat će nas kao destinaciju masovnog i neodrživog turizma. Europske održive destinacije sadrže određene elemente održivosti koji se (ne)uspješno implementiraju u imidž destinacije kao takve. Kao posljedica postojanja takve vrste destinacije dolazi do brojnih pozitivnih koristi za domorodno stanovništvo, ali i buduće naraštaje u kontekstu racionalnog korištenja resursa (Pičuljan, 2016). Nužno je razviti holistički pristup razvoja i promocije destinacije, kroz mozaik obalnog i ruralnog gdje ćemo se specifičnostima u ponudi i vrijednostima za klijenta diferencirati u odnosu na konkurenciju. Mali broj zemalja temelji razvoj na jednoj vrsti ponude, to se smatra zastarjelim konceptom ili su to pak destinacije koje raspolažu vrlo rijetkim i opće poznatim vrijednostima. Hrvatska bi se pomoću svojih nacionalnih parkova mogla približiti razvoju temeljeno na „sporom turizmu“. Taj vid turizma preferiraju žitelji diljem Europe jer revitalizira duh i tijelo, donosi napredak u smislu povratka prirodi i životnim vrijednostima. Dobar primjer za takva postupanja ponude je „spori turizam“ (*slow tourism*) juga Italije. Isto ne znači da je turizam manje kvalitete već se odlikuje autohtonim vrijednostima i kvalitetom smještaja. Takva ponuda je antipod masovnom razvoju turizma. Italija je primjerice proklamiranjem „sporog turizma“ s ciljem predstavljanja Italije kao muzeja, valorizacijom regija, povijesne, geografske i industrijske baštine, dodatno ojačala poziciju atraktivne receptivne ali i održive destinacije. (Pičuljan, 2016).

Nacionalna turistička organizacija Italije promovira ruralni turizam kao spori turizam i teži razvoju regija kroz pozivanje raznih ponuda pod krov jedne (revitalizacija i regeneracija tj. turistička transformacija). Pritom se misli na promjene koncepta odmora i kod turističke ponude i potražnje (slika 5).

Dionici na stazama i itinererima koji se posjećuju uključuju se svojim ponudama (najam bicikli, proizvodnja sira, ponuda maslinovog ulja, vina, gljiva i naravno autentičnog smještaja).

Slika 5. Spori turizam Italije – putevima hodočasnika

Izvor: Nacionalna agencija za turizam, www.italia.it (2021)

Drugi vid napretka i promocije je EDEN projekt odabira europskih destinacija po nekim specifičnim obilježjima (kriterijima) koje ih postavljaju (pozicioniraju) na kartu europske turističke izvrsnosti. Biti na web stranici označen kao EDEN destinacija godine je promocija globalnog odjeka (cf. https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/eden_en).

U narednom poglavlju uspoređena su dva nacionalna parka i doneseni zaključci o razvoju i praćenju trendova u turizmu.

6. USPOREDNA ANALIZA ODABRANIH NACIONALNIH PARKOVA

Svrha ovog poglavlja jest ukazati na važnost održivog turizma u poticanju konkurentnosti te stvaranja atraktivnosti određene destinacije. Obrađen je međunarodno poznat nacionalni park Italije – Cinque Terre. Potom je nakon analize održivog razvoja parka izvršena usporedna analiza odabranih destinacija za potrebe ovog istraživanja. Uočene su njihove turističke orijentacije, načini usvajanja trendova i izazovi koji su pred njima s obzirom na utjecaje u globalnom turizmu. Parkovi su odabrani zbog svoje blizine i mogućnosti prekograničnih posjeta međunarodnih posjetitelja. Oba parka se pridržavaju premisa održivog razvoja međutim talijanski nacionalni park je iz faze uključivanja okolnih regija u svoj ukupni razvoj došao u fazu preispitivanja svojih strategija za budućnost. Slijedi pojašnjenje obilježja parka.

6.1. Cinque Terre

Nacionalni park Cinque Terra osnovan je 1999. godine i nalazi se u provinciji La Spezia, Liguria, u sjevernoj Italiji. Sa svojih 3.860 hektara široke površine, jedan je od najmanjih talijanskih nacionalnih parkova i najnaseljeniji u isto vrijeme, s oko 4.000 stanovnika raspoređenih u pet zaselaka: Riomaggiore, Manarola, Corniglia, Vernazza i Monterosso al Mare (Nacionalni park Cinque Terre, 2021). 1997. godine park je uvršten na listu UNESCO-ve svjetske baštine. Zbog teškog pristupa i svog specifičnog položaja kuća koje su građene uz potoke i na liticama, 1870. godine sagrađena je željeznica koja je povezala svih pet sela.

Za poboljšanje i održivo upravljanje parkom, ključna je procjena turističkih zahtjeva i projekata koji odgovaraju tim potrebama. Cinque Terre, kao park svoje ciljeve predviđa upravljanjem turističkim tokom, očuvanjem zamljišta povećanjem tržišta za lokalne potrebe i širenjem lokalnog gospodarstva.

Slika 5 prikazuje mozaik naselja uključenih u zaštićenu zonu koji zajedno čine marketinški i atrakcijski splet ovog turističkog područja.

Slika 6. Cinque Terre – pet sela

Izvor: ICT Putovanja (2021): Cinqueterre, dostupno na <https://www.ictputovanja.hr/hr/novosti/cinque-terre-pet-sarenih-ribarskih-sela>, pristupljeno: 14.8.2021.

6.2. Održivi razvoj Nacionalnog park Cinque Terre

Glavna značajka pejzaža Cinque Terre je prisutnost terasaste obrade zemljišta na strmim padinama okrenutim prema moru. Talijanska poljoprivreda pretrpjela je progresivni pad koji je započeo prije 60 godina. Ovaj fenomen bio je izraženiji u pejzažima s terasama, budući da su manje prikladni i manje isplativi za uzgajanje. Iako imaju povijesni i estetski značaj, također su izazov za očuvanje zemljišta i upravljanje.

Proučavanje terasiranja dobilo je posebnu važnost posljednjih godina s rastom svijesti o njihovoj gospodarskoj, ekološkoj i kulturno-povijesnoj važnosti, kao i hidroloških funkcija terasastih krajolika u poljoprivrednim područjima, uključujući kontrolu erozije, nagiba terena i smanjenje površinskog otjecanja.

Površina Terre se smanjila sa izvornih 1400 ha obrađenih terasa na manje od 100 ha (Pistoia A. et. al, 2018).

Prva posljedica napuštanja terase je pojava degradacijskih procesa kao erozija i kretanje mase, zbog početnog povećanja hidrološke povezanosti i degradacija uspona. Rast složenije vegetacijske krošnje daju sve veću stabilnost padinama tijekom vremena, zbog korijena kontrola armature i erozije.

U središnjoj Italiji napuštene terase postaju ozbiljna opasnost zbog svojih uzbrdica koje se nalaze u blizini naselja. Povijesna terasa krajolika Cinque Terre rezultat je velikih promjena koje su ljudska bića poduzela 1000 godina povijesti kroz težak, kontinuiran i marljiv trud generacija koje su prebrodile stoljeća zamijenio je grmlje i šumu prekrivajući padine vinogradima.

Izgrađena su tri glavna oblika terasa - konturne terase, lunete i terase u strogom osjećaju. Prva vrsta korištena je u unutrašnjosti Ligurije, gdje padine nisu pretjerano strme (uzduž grebena ili dna doline). Druga vrsta, osobito popularna u srednjem vijeku, korištena je za sprječavanje zemljište u kojem su ukorijenjena pojedinačna stabla od ispiranja. Ove su terase imale suhozid u obliku polumjeseca, a građeni su na strmim padinama. Terasa u strogom smislu, sastoje se od niza suhozida koji zadržavaju obradive parcele. Obično se postavlja kamenje zidova terase bez veziva kako bi se omogućilo istjecanje viška vode (Agnoletti M., 2019).

Područje Cinque Terre gospodarsko je, povijesno i kulturno naslijeđe, krajolik po uzoru na ljudska bića. Depopulacijom sela postupno su se smanjivala održavanja koje zahtijevaju terase.

Međutim, iz područja sporog turizma (obilaska i zapažanja svijeta oko sebe) područje je postalo izuzetno opterećeno turističkim dolascima, agencijskim grupama i „otisak“ na okruženje je bio vidljiv na svakom koraku. Također, nije bilo uočljivo transferiranje sredstava od ulaznica na razvoj mjesta (regionalna distribucija). Iako je dugoročni cilj bio favorizirati razvoj „sporog turizma“ koji bi uključio npr. „sporu hranu“ zbog tradicijskih vrijednosti kao podloge za razvoj ovog koncepta nedostajala je izvrsnost u organizaciji, osim samo onih u prirodi, pomodnosti dolaska u Italiju, kulturi i drugim obilježjima turističke motivacije vezano za ovu destinaciju (mikro i makro poimanje lokacije). Mnogima se talijanska Genova činila primamljivijom destinacijom (Pfeijffer; 2020).

Slika 7. Vinogradi na brdima iznad Nacionalnog parka Cinque Terre

Izvor: Wandern deluxe, (2021), dostupno na <https://www.wanderndeluxe.de/en/Long-distance-hike-cinque-terre-liguria-stage-5/>, pristupljeno: 12.9.2021

Dana 25. listopada 2011., za manje od 24 sata, olujna kiša zahvatila je sjeverni dio Toskana i istočni dio Ligurije, u provincijama La Spezia i Massa-Carrara. Posljedice su bile dramatične u smislu gubitka života (13 žrtava), te strukturnih i ekonomskih šteta. Stotine plitkih klizišta, krhotina i tokova blata pokrenuli su se sa samog strmišta padine okrenute prema moru, uzrokovale poplave i djelomični ukop poznatih naselja iz Monterosso i Vernazza.

Klizišta su se uglavnom dogodila zbog sloma sloja između krhotina i temeljne stijene donoseći velike količine taloga u potoke. Posljedično, poplave su stigle do naselja koja se nalaze na ušću, uzrokujući smrtno slučajevne i teške materijalne štete na objektima. Kao glavni uzrok navedena je nestabilnost teritorija, povezan s napuštanjem zemljišta i neodržavanjem suhozida. Posljednjih nekoliko godina počelo je razmišljanje o posljedicama napuštanja terasa na krajolike, gospodarstvo, okoliš i lokalno društvo (Agnoletti M., et.al., 2019).

Uloga nacionalnog parka može biti ključna za očuvanje kulturnog krajolika, također jedan od glavnih ciljeva Parka je smanjenje hidrogeološkog rizika. Aktivnosti provedene posljednjih godina čini se da su u skladu s ciljevima. Među njima ima i sudjelovanje u projektu LIFE Prosit-Planiranje i obnavljanje obalnog tradicionalnog

poljoprivrednog krajolika Cinque Terre, podrška malim poljoprivrednicima koji pružaju besplatno kamenje za obnovu terasa i objavljivanje „Priručnika za izgradnja suhozida. Smjernice za održavanje terasa Cinque Terre ”.

Budućnost kulturnog krajolika Cinque Terre strogo je povezan s potrebom integriranja „kulturnih vrijednosti“ u lokalno planiranje šuma, kako je predloženo Bečkom rezolucijom MCPFE -a za održivo gospodarenje šumama. Lokalne šume imaju važnu ulogu u odnosu na hidrogeološki rizik i regulaciji vode ili u sprječavanju šumskih požara, ali samo ako se njima pravilno upravlja. Nove šumske površine na napuštenim terasama predstavljaju faktor rizika u odnosu na stabilnost padina (Santoro A., et. al., 2021). Nacionalni park uključen je u sanaciju terasa kako bi se suprotstavili procesu degradacije zemljišta i erozija krajolika. Uprava parka odlučila je instalirati sustav s jednom tračnicom kako bi se vinogradare potaknulo na održavanje svojih terasa. Park također organizira poseban tečaj obuke o obnovi suhozida te osniva i daje kamenje, drvene stupove i vinove loze onima kojima je potrebno.

Obnova terasa ima pozitivne vanjske efekte koji poboljšavaju lokalnu poljoprivredu, okoliš i turizam i općenito pomažu u širenju zelene ekonomije (Pistoia A. et. al, 2018).

Nacionalni park posebno se usredotočuje na zaštitu ove posebnosti koja je, zbog fiziološkog zanemarivanja poljoprivrednih aktivnosti od strane industrijskog društva, dovela do fenomena propadanja krajolika. Dok su drugi parkovi obično uspostavljeni s ciljem da ih zaštite od svakodnevne ljudske prisutnosti, Uprava parka ima za cilj vratiti čovjeka u ovaj krajolik kako bi ga njegovao, ponovno otkrivajući i ponavljajući drevna djela onih koji je teritorij Cinque Terre učinio jedinstvenim. Možda ipak nije kasno za revitalizaciju imidža destinacije i njeno rebrandiranje za budućnost.

6.3. Usporedna analiza održivih destinacija

Italija je spoznala da je dosadašnja orijentacija turizma bila neodrživa te da bi na duge staze došlo do zasićenja. Iako su neke turističke destinacije u Italiji i dalje fokusirane na masovni turizam, većina destinacija će s vremenom promijeniti pristup turizmu. Italija promovira „spori turizam“ kao suprotnost sadašnjem načinu života koji je ubrzan.

Tablica 1. Analiza turističkih primjera NP Plitvička jezera i NP Cinque Terre

Zemlje	Uzorak	Turistička orijentacija	Usvajanje Trendova	Izazovi razvoja
Hrvatska	NP Plitvice	Prirodna baština (kompleks bukovo – jelove šume)	Zadovoljstvo posjetitelja posjetom parka	Iako se posjećenost NP razvodnila kroz cijelu godinu, pritisak posjećenosti u ljetnim mjesecima je i dalje intenzivan
Italija	NP CinqueTerra	Mediterransko priobalno područje, kulturni turizam	Orijentacija na kvalitetu usluge, zadovoljstvo posjetitelja, upoznavanje posjetitelja s kulturom regije	Vrlo visoka posjećenost u ljetnim mjesecima, zbog većeg broja padalina, brojnih atrakcija i manjeg broj dostupnih smještaja posjećenost u predsezoni i posezoni je niska.

Izvor: Vlastita izrada autora

Iz priložene tablice moguće je vidjeti sličnosti iz uspoređenih destinacija. Parkovi ističu prirodnu ljepotu kraja te sklonost ka održivom razvoju destinacije. Uprave parka su upoznate s problemima posjete u ljetnim mjesecima te im je glavni cilj broj posjetitelja ravnomjerno rasporediti kroz cijelu godinu. Usporedno s time važno je raditi na stvaranju atrakcija, promociji destinacije na turističkom tržištu kako nebi zaostali za konkurencijom.

U Nacionalnom parku Cinque Terra je istaknuta važnost očuvanja tradicije, kulture i identitet same destinacije te važnost održivosti kao težnja ka porastu kvaliteti života. Hrvatska je i dalje pretežito orijentirana na masovni turizam, premda su neke destinacije u ovom slučaju NP Plitvička jezera jasno istaknule važnost i posvećenost održivom razvoj destinacije. Sam nacionalni park neprestanim ulaganjem u turističku ponudu destinacije povećava turističko tržište. Manja posjećenost 2020. godine uzrokovana pandemijom COVID – 19, jasno je istaknula manjkavosti u upravljanju državom te cjelokupnom politikom. Vidljivo je da gospodarstvo države ne smije biti

orijentirano na turističkoj sezoni, te da su drugi gospodarski sektori jednako važni u funkcioniranju države.

Na primjeru NP Plitvička jezera jasno je vidljiv napredak u održivom upravljanju samom destinacijom. Planom upravljanja dali su do znanja da ima još mjesta za napredak u tom pogledu. Turistička destinacija ne može napredovati sama u održivom razvoju, već samo ako su ostale djelatnosti usko povezane s turizmom potpora u traženju kvalitetnih rješenja za duže razdoblje. Jedan od glavnih problema dolaskom turističke sezone ističu se gospodarenjem otpadom, komunalna infrastruktura u koju se dovoljno ne ulaže s obzirom na to da je svake godine sve veće opterećenje na sami sustav. Ako država želi turizam usmjeriti u ovome pravcu važno je pronaći kroz suradnju javnog i privatnog sektora rješenje za navedene probleme.

Primjera talijanskog nacionalnog parka može pomoći hrvatskom turizmu u sagledavanju šire slike problematike održivog razvije, prije nego negativne pojavnosti dovedu do faze propadanja destinacije.

7. ZAKLJUČAK

Planiranje se temelji na budućnosti, a odnosi se na željene promjene i poboljšanja. Istraživanjem se dolazi do zaključka da je potrebno optimalno koristiti resurse i težiti balansiranom razvoju destinacije kroz partnerske odnose.

Nacionalni park Plitvička Jezera uspostavio je ciljeve održivog razvoja turizma sa brojnim podciljevima, te u skladu sa direktivama međunarodnih organizacija u turizmu. Težnja je uspostaviti upravljanje prirodnim i kulturnim resursima kako bi se resursi očuvali za buduće generacije.

Kako se turizam bude dalje širio i broj turista povećavao, rasti će zabrinutost za prirodne i kulturne resurse destinacija, ponajviše nacionalnih parkova i parkova prirode. Gradovi kao što su Barcelona, Venecija, Dubrovnik pokazali su kako turizam može razviti negativne eksternalije kada poprimi masovne razmjere i prekorači granice podnošljivosti. Masovni turizam je u potpunosti oprečan sa ciljevima zaštite okoliša što je u teorijskom dijelu rada i opisano. Isti onesposobljava lokalne resurse do te razine da gube atraktivnost za posjetitelje i dovode do društvenih problema u vidu nezadovoljstva posjetitelja i lokalnog stanovništva, što je u nekoliko posljednjih godina bio izražen problem obrađenom primjera u ovom radu i promjene su bile nužne.

Europska unija nema zajedničku turističku politiku za sve članice unije, što može biti nedostatak, međutim, obzirom na velike različitosti zemalja članica u kontekstu gospodarskog razvoja pravnih pitanja i sl., postoje poželjne komunikacije u kojima će zemlje članice biti pravilno usmjerene, dok fondovi Europske unije predstavljaju sredstvo provođenja turističkih politika u praksi.

Planom upravljanja postavljeni su temeljni ciljevi u ostvarenju vizije Nacionalnog parka prema kojoj dobar način upravljanja zaštićenim područjem i suradnja s lokalnom zajednicom predstavljaju temelj održivog razvoja. U ostvarenju navedenih ciljeva potrebno je stremiti očuvanju lokalnih vrijednosti i prirodnih i kulturnih. Buduća istraživanja ove problematike trebala bi pratiti očuvanje jedinstvene univerzalne vrijednosti i identiteta područja. Drugi vid istraživanja treba usmjeriti na praćenje udovoljavanja ekološkim standardima kroz duža vremenska razdoblja.

LITERATURA

a) Knjige:

1. Bartoluci, M. (2013): *Upravljanje razvojem turizma i poduzetništva – turistička politika, razvoj i poduzetništvo u turizmu*, Školska knjiga, Zagreb.
2. Geić, S., (2011): *Menadžment selektivnih oblika turizma*, Sveučilište u Splitu-Sveučilišni studijski centar za stručne studije, Split.
3. Gržinić, J., (2020): *Turističke atrakcije – nastanak, razvoj, utjecaji*, znanstveni priručnik, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
4. Gržinić, J., (2014): *Međunarodni turizam*, sveučilišni udžbenik, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
5. Klarić, V., Laszlo, Ž., Nevida, R. (2011): *Muzeji i turizam: turistički posjeti muzeju: upravljanje posjetima*, stručni priručnik, Zagreb, Globtour Event.
6. Kunst, I. (2012): *Hrvatski turizam i EU integracije: prilog razvojnoj održivosti*, Naklada Jesenski i Turk, Institut za turizam, Zagreb.
7. Muller, H. (2004): *Turizam i ekologija – povezanost i područja djelovanja*, Masmedia d.o.o., Zagreb.
8. Talić, I. (2018): *Ekonomija doživljaja nacionalnih parkova*, Tiskara Viatoni d.o.o. , Knin.
9. Vidaković, P. (2003): *Nacionalni parkovi i zaštićena područja u Hrvatskoj: očuvana priroda – kultura – ekoturizam*, Fond za stipendiranje mladih za zaštitu prirode i turizma, Zagreb.
10. Vukonić, B. (2010): *Turizam: budućnost mnogih iluzija*, Visoka poslovna škola za turistički i hotelski menadžment Utilus, Plejada, Zagreb.
11. Vukonić, B., Keča, K. (2011): *Turizam i razvoj: pojam, načela i postupci*, Mikrorad d.o.o., Zagreb.
12. Križman Pavlović, D. (2008.), *Marketing turističke destinacije*, Pula: Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Mikrorad d.o.o.

b) Znanstveni članci:

1. Agnoletti M., et. al. (2019): „Terraced Landscapes and Hydrogeological Risk. Effects of Land Abandonment in Cinque Terre (Italy) during Severe Rainfall Events“, *Sustainability*, 11(1):235.
<https://www.researchgate.net/publication/330149122>
2. Dodds, R., Butler, R. (2019): „The phenomena of overtourism: a review, International“, *Journal of Tourism Cities*, 5 (4): 519 – 528.
3. Dogan, K., Mršić, T. (2013), „Očuvanje prirodnih resursa nautičkog turizma u Republici Hrvatskoj“, *Pomorski zbornik*, 47-48, 73-5.
4. Hitrec, T (2002): „Održivi turizam i okoliš u žiži interesa Vijeća Europe“, *Turizam*, 2: 457-459.
5. Janeš, S. (2015): „Hrvatski nacionalni parkovi“, *Matka* 23, br. 91.
6. Lentzen, Manfred; L., et. al. (7 May 2018). "The carbon foot print of global tourism". *Nature ClimateChange*. Springer Nature Limited, 8 (6): 522–528.
7. Pistoia A., et.al. (2018): „Terraces Degradation and Restoration in the Cinque Terre National Park,, Scientific Conference: *Land Care For The Future*, Spain,
<https://www.researchgate.net/publication/326837739>.
8. Ružić, V. (2011): „Marketing zaštićenog područja - studija slučaja: Nacionalni park Plitvička jezera“, *Zbornik radova Međimurskog veleučilišta u Čakovcu*, 2(2); 77-83.
9. Santoro A., et. al. (March 2021): „Forest Area Changes in Cinque Terre National Park in the Last 80 Years. Consequences on Landslides and Forest Fire Risk Events“, *Land* 10, 293.
<https://doi.org/10.3390/land10030293>.
10. Sučić-Čevra, Mirela, Gržinić, J. (2021), „Globalna pandemija i turizam – stavovi turističkih posrednika“, *Turistički razvoj i utjecaji i na destinaciju*“, Jasmina Gržinić, Vanja Bevanda (ur.), znanstvena monografija, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, digitalno izdanje, 165-189,
<https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A5651>.

11. Vidučić, V., (2007): „Održivi razvoj otočnog turizma Republike Hrvatske“, *Naše more*, 54(1-2).
12. Talić, I., Kovilić, M. (2017): „Kreiranje i inoviranje ekonomije doživljaja nacionalnih parkova“, Znanstveno-stručni skup, *Izazovi današnjice, održivi obalni i pomorski turizam*, Zbornik radova, Veleučilište u Šibeniku, 228-238.
13. Zmijanović, Lj. (2016), „Procjena modela za upravljanje turizmom i rekreacijom na otvorenom: slučaj Nacionalnog parka Krka“, *Ekonomski pregled*, 67 (3) 241-272.

c) Internet izvori:

1. Best national parks in Europe, <https://greenglobaltravel.com/best-national-parks-in-europe-avoid-crowds>.
2. Hrturizam (2021): Dubrovnik u top 10 destinacija broja turista po glavi stanovnika, dostupno na <https://hrturizam.hr/karta-masovnog-turizma-hrvatska-i-dubrovnik-u-top-10-destinacija-broja-turista-po-glavi-stanovnistva/>, pristupljeno: 11.8.2021.
3. Nacionalni parkovi, Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-zastitu-prirode-1180/zasticena-podrucja/nacionalni-parkovi/1194m>, 2021.
4. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske (2021) Strategija razvoja turizma do 2020. godine, dostupno na: <https://mint.gov.hr/strategija-razvoja-odrzivog-turizma-do-2030-godine/11411>, pristupljeno: 11.8.2021.
5. Ministarstvo gospodarstva i održivog razvoja, (2014), <https://mingor.gov.hr/vijesti/nakon-25-godina-novi-turisticki-brod-na-plitvicama-na-elektricni-pogon-4181/4181>, pristupljeno: 11.8.2021.
6. Nacionalni park Plitvička jezera rade na „zero waste“ strategiji. Što to znači u praksi? <https://hrturizam.hr>
7. Održivi turizam (2021): Home, dostupno na <http://www.odrzivi.turizam.hr/default.aspx?id=4537> , pristupljeno: 11.8.2021.
8. Planiranje upravljanja UNESCO-vim lokalitetima, Svjetske baštine, Adriaticpla i dr., 2016, Smjernice za izradu, provedbu i nadzor planova upravljanja,

https://www.expoaus.org/upload/novosti/publication_expoaus_hr_web_10552_1.pdf

9. Plava kamenica (2018): Hrvatski turizam, osobito masovni, još nije dobar proizvod, dostupno na:
<https://plvakamenica.hr/2018/07/19/hrvatski-turizam-masovni-jos-nije-dobar-proizvod/>, pristupljeno: 17.08.2021.
10. Plitvička jezera (2021): Plan upravljanja NP Plitvička jezera, dostupno na:
<https://np-plitvicka-jezera.hr/wp-content/uploads/2019/10/Plan-upravljanja-NP-Plitvi%C4%8Dka-jezera.pdf>, pristupljeno: 11.8.2021.
11. Plitvička jezera (2021): Prirodna i kulturna baština, dostupno na:
<https://np-plitvicka-jezera.hr/prirodna-i-kulturna-bastina/kulturno-povijesna-bastina/povijest/>, pristupljeno 11.8.2021.
12. Plitvička jezera: Naslovna, dostupno na:
<https://np-plitvicka-jezera.hr/>, pristupljeno: 11.8.2021.
13. Responsible Travel (2021): *Overtourism – what is it and how we can avoid it?*, dostupno na:
<https://www.responsibletravel.com/copy/what-is-overtourism> pristupljeno ,17.08.2021.
14. [Strategija razvoja održivog turizma - Nacionalni park Kornati](https://np-kornati.hr), <https://np-kornati.hr>, 2015.
15. Šugar, T., „Održivi turizam i primjeri dobre prakse“ Radionica Institut za poljoprivredu i turizam Poreč, 2021.
https://www.istra-istria.hr/media/filer_public/7a/74/7a74c463-0b91-471b-88f9-d00a41b81f80/tina_sugar_odrzivi_turizam.pdf
16. UNEP, UNWTO (2005): *Making Tourism More Sustainable – A Guide for Policy Makers*, <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284408214>
17. UNWTO (2017): *Tourism and the Sustainable Development Goals – Journey to 2030*, dostupno na:
<https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284419340>, pristupljeno 17.08.2021.
18. Virtualna tvornica (2021): Brendiranje turističke destinacije, dostupno na:
<https://virtualna-tvornica.com/brendiranje-turisticke-destinacije/>, pristupljeno: 14.8.2021.
19. Nacionalni park Cinque Terre (2021), dostupno na:
<http://www.parconazionale5terre.it/page.php?id=95>, pristupljeno (13.9.2021)

20. TOMAS istraživanje o stavovima i potrošnji posjetitelja hrvatskih nacionalnih parkova (2006),
<https://mint.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//TOMAS06NPPP.pdf>, pristupljeno :13.9.2021.
21. *Trip2go*, Nacionalni parkovi Hrvatske, 2021
22. Via Francigena: slow tourism in the footsteps of pilgrims - Sports and Wellness - Travel ideas, italia.it

d) Ostali izvori:

1. IUCN-a, 1974, <https://croatialink.com>
2. Lasić, M. (2018): *Održivi razvoj turizma kroz upravljanje posjetiteljima u zaštićenim područjima*, Završni rad, Sveučilište u Splitu.
3. Odluka o izradi Izmjena i dopuna Prostornog plana područja posebnih obilježja Nacionalnog parka Plitvička jezera, N.N.32/2018.
4. Pfeijffer, I.L. (2020), *Grand Hotel Europa*, Roman o ljubavi u vrijeme masovnog turizma, VBZ, Zagreb.
5. Pičuljan, M. (2016) : *Održivi turizam Europske unije: analiza odabranih turističkih destinacija*, diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
6. Šetić, M. (2017): *Nacionalni parkovi Hrvatske*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
7. Upisnik zaštićenih područja Ministarstva zaštite okoliša i prirode (2015), <http://www.haop.hr/hr/baze-i-portali/upisnik-zasticenih-podrucja>
8. Vodopija Milić, D. (2015): *Turizam i okoliš*, Diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
9. Zavod za razvoj, prostorno planiranje i zaštitu čovjekova okoliša u Rijeci, (1997), *Zaštita prirodne baštine županije primorsko-goranske*, Rijeka.
10. Žafran, I. (2019): *Uloga Nacionalnog parka Plitvička jezera u ravnomjernijem prostornom razvoju turizma u Lici*, Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu.

POPIS ILUSTRACIJA

Slika 1. Prikaz nositelja vlasti u turizmu	5
Slika 2. Broj turista na broj stanovnika	22
Slika 3. Glavne razlike održivog i neodrživog turizma	25
Slika 4. Kretanje broja posjetitelja u Nacionalnom parku Plitvička Jezera 2010.- 2020.....	27
Slika 5. Spori turizam Italije – putevima hodočasnika	37
Slika 6. Cinque Terre – pet sela.....	37
Slika 7. Vinogradi na brdima iznad Nacionalnog parka Cinque Terre	39
Tablica 1. Analiza turističkih primjera NP Plitvička jezera i NP Cinque Terre .	41

SAŽETAK

Plitvička jezera najstariji su i najveći nacionalni park Republike Hrvatske. Svojom iznimnom prirodnom ljepotom ovo je područje oduvijek privlačilo zaljubljenike u prirodu, pa je već 8. travnja 1949. godine proglašeno prvim nacionalnim parkom u Hrvatskoj. Kao jedinom području u Hrvatskoj upisanom na listu UNESCO-ve (1979.) svjetske prirodne baštine. Nacionalni park Plitvička jezera zbog suočavanja s pretjeranom posjećenošću, prenatravanjem i neplanskom izgradnjom prijeti brisanje s iste liste. U turizmu 21. stoljeća emitivna i receptivna tržišta se brže šire i konkurencija je sve jača i okrutnija. Sa porastom posjećenosti turističke destinacije, turistički ponuđači, turističke destinacije i nacionalni parkovi suočavaju se sa velikim izazovima, kako izdržati i kako poboljšati svoju poziciju u turističkom svijetu.

Temeljni cilj ovog rada je istražiti kako i na koji način je Uprava Nacionalnog Parka Plitvička jezera odgovorila ključnim izazovima prekomjernog broja posjetitelja. Radom će se također predočiti i uspostaviti veza između problemskih pitanja, odnosno izvršena je analiza i posljedice prekomjernog i nekontroliranog broja posjetitelja NP Plitvička jezera te njihova rješenja. Uvođenjem novog sustava upravljanja u Nacionalnom parku Plitvička jezera nije se promijenio broj posjetitelja već je ravnomjerno raspoređen što pozitivno utječe na okoliš i zadovoljstvo zaposlenika.

Ključne riječi: održivi razvoj turizma, Plitvička jezera, okoliš, zaštita prirode

SUMMARY

Plitvice Lakes are the oldest and largest national park in the Republic of Croatia. With its exceptional natural beauty, this area has always attracted nature lovers, so on April 8, 1949, it was declared the first national park in Croatia. As the only one in Croatia inscribed on the UNESCO (1979) list of world natural heritage. Plitvice Lakes National Park is threatened with deletion from the same list due to overcrowding, has tyandun planned construction. In 21st century tourism, emitting and receptive markets are expanding faster andc ompetition is getting stronger and more cruel. With the increase in tourist destination visits, tourist providers, tourist destinations and national parks face great challenges, how to endureand how to improve their position in the tourist world.

The basic goal of this paper is to investigate how and in what way the Plitvice Lakes National Park Administration responded to the key challenges of overcrowding. The paper will also present and establish the connection between the problematic issues, in the analysis and consequences of the excessive and uncontrolled number of visitors to the Plitvice Lakes National Park and their solutions are presented. With the introduction of the new management system in the Plitvice Lakes National Park, the number of visitors has not changed but is evenly distributed, which has a positive impact on the environment and employees satisfaction.

Keywords: sustainable tourism, sustainable development, Plitvice Lakes, environment, protection of nature